הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם שמים · ספר עבודה

לחם שמים על משנה תורה, הלכות בית הבחירה

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם שמים על משנה תורה, הלכות בית הבחירה

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-שמים-על-משנה-תורה-הלכות-בית-הבחירה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה ח 5
הלכה יא 5
הלכה יג 5
הלכה יד 6
הלכה טז 8
הלכה יז 9
הלכה כ 9
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ז 10
הלכה ח 11
הלכה י 16
הלכה יא 16
הלכה יג 19
הלכה יד 21
הלכה טז 22
הלכה יח 23
פרק ג 23
הלכה יב 23
הלכה טו 24
הלכה יח 25
פרק ד 25
הלכה א 25
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ה 27
הלכה ט 31
הלכה יא 32
פרק ה 32
הלכה א 32

הלכה ג 32
הלכה י 33
פרק ו 33
הלכה ד 33
הלכה טו 34

פרק א

הלכה ח

בכ"מ ד"ה ואין מפצלין. יש בלשונו חסרון הניכר אחר שכתב ופסק כר' נחמיה היה כתוב התירוץ, וי"ל מפני מה פסק כמותו, ושמא משום דמסייעא ליה מכילתא דמיתניא אליבא דר' ישמעאל:

הלכה יא

ומצוה מן המובחר וכו' ולהגביהו כפי כח הציבור. עיין פ"ק דשבת דף י"א והכ"מ לא הראה מקום:

הלכה יג

המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית. כבר הגהתי בגליון ספר המיימוני שלי שדבר פשוט הוא שמלת גזית ט"ס היא וצריך למוחקה, אע"פ שיש לי לקיימה קצת בדוחק, שר"ל מדות גזית, שמדה ידוע היה לגזית, כדתנן בהשותפין בגזית זה נותן שני טפחים ומחצה, וכן כתוב בבנין הבית כמדות גזית, שהיא היתה מדה גדולה ידועה אצלם, בכמו שמונה ועשרה אמות:

ועל כרחך צ"ל כן אליבא דר' יהודה דאית ליה דברים ככתבן אבן שלמה, והא התם נמי כתיב ליסד הבית אבני גזית, ור' נחמיה מאי טעמא לא אהדר ליה מהא דגזית משמע פסול וסתות, ומאי דוחקיה לאתויי קרא דמגוררות במגרה דכתיב בהדיא באבני ביתו, וקשיא נמי אהכרעת רבי שנראין דברי ר' יהודה באבני מקדש והא גזית כתיב. אלא על כרחך דגזית איכא לפרושי במדה וכדאמרן וילמד סתום מן המפורש דבסוף הענין כתיב כמדות גזית הרי שהמדה היתה גזית, ואע"ג דגזית של תורה ודאי פסול משמע דכתיב לא תבנה גזית, מכל מקום הכא מוכח קראי דמיפרשא במדה ולא בפסילה. וגם מלשכת הגזית יש להביא ראיה דודאי לא פליג ר' יהודה ולא אשתמיט חד תנא לאיפלוגי עלה ואף ר"י מודה דהיתה לשכה של גזית ומוקי לה על כרחך במדה וק"ל, וא"כ שמא גם הרמב"ם ז"ל לכך נתכוין באומרו גזית:

אלא שאינו נראה להכניס עצמנו בשביל כך בדוחק ולא נמצא שהקפידו חז"ל על מדת האבנים ומנ"ל לרמב"ם הא, גם אלמלי כך היה מפרש הר"מ דבריו דאמדה הוא דקפיד ולא הוה ליה למיסתם סתומי בכה"ג, סכינא חריפא מפסקא לקראי דהא הכא גבי מזבח בהדיא כתיב לא תבנה אתהן גזית, אלא ודאי שבישתא היא ולית בה ספיקא:

הלכה יד

[**כ"מ** ד"ה כל אבן]. ויש להפליא על המגיהים בדפוס החדש המתגדרים במלאכתם ומתפארים בה הרבה שלא נכוו בחמי חמין, ונכוין בפושרין ואומרים על שמאל שהוא ימין כמה פעמים כמו שכתב כאן המגיה כמשיג על התוס' שהביא הר"ב כ"מ שהקשו לעבדינהו ע"י שמיר, בלשון זה לא ירדתי לסוף קושיא זו שהרי תשובתה בצדה שבבית שני לא היה שמיר ואין מכאן ראיה עכ"ד, ואני תמה על זה ולבי חרד, איך לא ייראו לנפשו לדבר בפני מלכי רבנן מאן נינהו בעלי התוס' ז"ל ואם לא עלה מהיכן ירד שדברי התוס' עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר כדרכה של תורה והו"ל לאסוקי אדעתיה דמדפשיטא להו בודאי היה כחם יפה בראיות גמורות יעויין בפ' איזהו מקומן שם הוכיחו במישור וביארו באריכות שעל כרחך גם בבית שני היה השמיר, והפלא מהמגיה כנ"ל מסתייה דלא סביר מיגמר נמי גמיר, דפשיטא ליה הך מילתא דבבית שני לא הוה שמיר ואיה מצא זה החדוש ולפחות היה לו לומר כלשון מסופק ושמא, אי לא אשמועינן טעמא:

איברא הו"ל לאשכוחי מרגניתא ודלי חספא ושביק כספא, דבודאי ליתינהו לדברי התוס' הללו מצד אחר ואינם הולכים על דברי הרמב"ם ז"ל כאן, וכנראה שהרב בעל כ"מ במחילת כבודו לא ירד לעומקן של דברים, שהוכחת התוס' מגמרא דע"ז דלא אשכח תקנתא ע"י שמיר (והכי נמי הוו מצו לאוכוחי מהא דאבני קרנות חלולות היו כדאיתא זבחים דף נ"ד ע"ש) לאו מילתא היא, דעל כרחין צריך למידחק בה ולפרושי דנקט מילתא יתירתא במאי דקאמר נינסרינהו, לא תניף אמר רחמנא, דפשיטא לא איצטריך להכי לקושטא דמילתא, דודאי דהכי נמי לא אפשר משום אבנים שלמות כדאמר בקמייתא וכמו שאבאר בעזה"י, ולא נקטה אלא לאפושי תו טעמא אחרינא דאפי' תימא אע"ג דלמיתברינהו לא אפשר משום דכתיב אבנים שלימות, דילמא פירושו בלא פגימה אבל חלקין ע"י נסירה לא קפיד קרא, קמ"ל אפי' בנסירה נמי לא מצו למיעבד משום לא תניף, ולא מייתי לה אלא לרווחא דמילתא משום יגדיל תורה וכדאשכחן בתלמודא טובא דכוותה:

אבל באמת אין אנו צריכין לה משום לא תניף אלא בלא"ה אסור משום דבעינן אבנים שלמות שפירושו שלא יהו חסרות שאפי' חותכן במגרה ומחליקן שלא יהא בהן פגימה מכל מקום אסור בלי ספק בעולם דשלמה ודאי הכי משמע ולא חסרה ומאי מהני חלקה בלי פגימה אפ"ה חסרה היא, הילכך ע"י שמיר נמי לא אפשר אפי' נימא דהיה עושה אותן חלקות בלי שתחגור בהן צפורן הרי אעפ"כ חסרות הן ולא שלמות ואנן שלמות

דווקא בעינן:

ועתה שמע שאי אפשר לומר בענין אחר ותדע ממה שכתב הר"מ ז"ל בסמוך הלכה ט"ו אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו פסולין ואין להן פדיון, (והיא תוספתא) ופירוש שנגממו ידוע שהוא ענין חתיכה וכריתה ע"י מגירה ונסירה כמו אילן שנגמם דפ"ק דשביעית ודומיהם רבים לישנא יתירא לטפויי קאתי דלא תימא שנפגמו דווקא אלא אפי' אינן פגומות רק שנגממו והן חלקות בלי פגימה אפ"ה פסולות, דשלמות בעינן ולא חסרות וגמומות אע"פ שחלקות מכל מקום חסרות הן, והיינו משום דקרא דכתיב גבי בנין בית ועזרות אבן שלמה מסע נבנה נמי משמע כדפרישית דשלמה כייל בין פגומה בין חלוקה וחסרה דלא:

ואפילו רבי נחמיה דפליג ארבי יהודה, דכוותיה פסק הר"מ לעיל דמסתתין מבחוץ ומכניס, לא פליג אלא בחוץ דמותר לסתתן ולפוסלן ולהביאן גזית, אבל בפנים מודה דבעינן שלמות בכל דבר בין מפגימה בין מגזירה ונסירה אפי' חלקה פוסלת בהן אחר שבנאום דסבירא ליה נמי שלמה בעינן. ובהכי פליג דמר סבר אשלמה מתחלתה קפיד קרא, ור"נ סבר שלמה נבנה קאמר קרא משעת בנין ואילך צריך להיות שלם, דאל"ה מהיכא נפקא ליה דפסולין הפגומין, אלא ודאי מדכתיב שלמה והוא הדין לגמומה וחלקה נמי מדכתיב שלמה נפקא, וזה ברור מאוד:

והשתא לאו כל שכן הוא אם באבני היכל ועזרה שאין נגיעת ברזל ופגימה בכל דבר פוסל בהן בחוץ נגממו בפנים פסולין אפי' חלקין משום דלא הוו שלמות, אבני מזבח דבעינן שלמות מעיקרא ואסורין בגזית כל עיקר לא כל שכן שחסרון פוסל בהם שאפי' נסרום והחליקום בחוץ ושלא ע"י ברזל תו לא הוו אבנים שלמות ופסולין בודאי ואין להן תיקון עוד. וא"כ תמה על עצמך, במאי דבעו התוספות לאוכוחי מגמרא דע"ז הנ"ל דמאי קאמר נינסרינהו, הא ודאי לא אפשר אפי' בלא פגימה משום אבנים שלמות וקמשני משום לא תניף, אלא נקיט מילתא דלא צריכא אלא לרווחא וכדאמרן, א"כ ע"י שמיר נמי בלא"ה לא אפשר אפילו היה מחליק בלי פגם:

ולענין קושית התוס' אנה ימצאו אבנים בלי פגימה, נראה שאינו רחוק כל כך לפי שחגירת צפורן היא ע"י מורשא הבולטת כדאמרינן בפגימת סכין, משא"כ שקיעה כעין עולה ויורדת דכשרה בסכין לא פסלא באבנים דאין הצפורן חוגר בה בכה"ג בדלית בה מורשא בצדדי השקיעה, ורובן של אבנים כך הוא דרך גידולן בלי שתחגור בה ציפורן, ועל כרחך גם לתירוץ התוס' צריך לומר כן שהרי גם בחלוקי אבנים מהנחל אי אפשר שלא ימצאו בהם שקיעות כעין גומות ואף שהן קטנות מאד הלא שיעור הפגימה קטן

ביותר, אלא על כרחך שאינה פוסלת כיון דלית בהו מורשא ודוק:

והעולה מזה הרווחנו שני דברים שבכלל שלמות שני ענינים הן ויש בזה מה שאינו בזה, שלמדנו פיסול הפגימה שהוא כדרך ברייתו של אבן דווקא דהיינו בכדי שתחגור בה צפורן, ושקיעה מתחלת ברייתה אינה פוסלת אע"פ שאין האבן חלקה ושוה מאחר שאינו חוגרת הצפורן כשרה, כדרך שאמרו בסכין. ושוב למדנו פסולה בחסרון שחסרה אחר כך (והא כדאיתא ר"ל מזבח בכל מקום, ואבני הבית בפנים דווקא) ואע"פ שהוא שוה וחלק לגמרי פסול, ודלא כדעת התוספת, והר"ב כ"מ לא דק בהא דאייתי דברי התוס' דהא הר"מ ז"ל ודאי לית ליה הכי, וכן לקמן במ"ש הר"מ אבנים שלמות לא נחית הר"ב כ"מ לפרושי אלא לאפוקי פגומות, ולא היא דהוא הדין להוציא חסרות קאתי, וכדתני והדר מפרש לאלתר באומרו אח"ז אבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו דהיינו חסרו ואפי' הוחלקו וכנ"ל, וזה בנין אב ק"ו למזבח, והוא ברור מאד:

הלכה טז

אבן שנפגמה וכו' פסולה והשאר כשרות. נראה דהיינו דווקא בכה"ג דנבנה בכשרות, אבל בנאו מתחלה אפי' באבן אחת פגומה כולו נפסל, כיון דנעשה בפסול, אי נמי לאידך גיסא דהוא הדין אם היתה פגומה אבן אחת ממנו קודם שנבנית וקבעה בה נמי לא מיפסל כוליה, אלא כמו כן השאר כשרות ודנקט לאחר שנבנית, לרבותא דלא תימא כשנפסלה לאחר שנבנית כיון דמחוברין בבנין ליפסיל כוליה מזבח דליחשביה כחד אבן, אבל אם קדם פסולה קודם שנקבעה במזבח דאכתי לא הוו מחוברין בהדדי פשיטא דלא פסלה אלא איהי לחודה כיון שלא אירע פסול במזבח, ויש פנים לשני אלו הפרושים ומהמשנה אין הכרע, וצ"ע:

ומלבנין. עיין השגת הר"א ומ"ש עליו בכ"מ. וי"ל דאף על גב דאין הנפת ברזל פוסלת כי אם במזבח, היינו בחוץ אבל בפנים ששוין הן אבני בית למזבח לענין שלמות, משמע להראב"ד ז"ל דהוא הדין נמי לענין נגיעה, ויליף לה ממזבח כדאשכחן לקמן לענין נתיצה דכל הבית שוה למזבח, אע"ג דקרא גבי מזבח לחוד כתיב (אף שיש לדחות) דלא תעשון אמזבחותם תתוצון קאי, אפ"ה מוקמינן ליה בכל הבית במה מצינו, ה"ה לברזל שלמדנו שפוסל במזבח כמו כן פוסל בכל הבית:

ואע"פ שיצאו אבני הבית שאינן נפסלין בנגיעה בחוץ משום דקרא מיעטינהו דלא תבנה אתהן גזית מיעוטא הוא לאבני היכל ועזרה כדמייתי בכ"מ לעיל משמא דמכילתא, ולמאי דאימעוט אימעוט דהיינו דווקא לענין בנין גזית, אבל אחר שנבנה נגיעת ברזל פוסל גם בהן כמו במזבח וכמו ששוין לענין פגימה כנ"ל. ונראין דברי הראב"ד ז"ל, דאף

איהו ז"ל לא אמרה לילפותא גמורה ולא לפסול ממש, אלא שיראה נכון למנוע נגיעת הברזל מכל אבני הבית, כיון דגלי רחמנא שנגיעתו במזבח מחללת ודוק:

הלכה יז

והעולה במעלות על המזבח לוקה. נראה דלאו דווקא במעלות ממש (כלומר שעשה מעלות כמשמען) אלא אפי' בכבש ובמזבח עצמן חייב אם נגלית ערותו עליהן, דהיינו איסורא דלא תעלה במעלות כדמפרש קרא דלא אפשר שלא תגלה ערותו עליו, וכן פירש רבינו ז"ל בספר המצות שלו (מל"ת פ') שהזהירנו מפסוע פסיעה גסה על המזבח אלא עקב בצד גודל וכל שמפסיע פסיעה גסה בכדי שתראה ערותו עליו לוקה:

וצ"ע לבארו בפרטות דקשיא לי כהנים רצים ועולים בכבש שאי אפשר להם להזהר לילך עקב בצד גודל דרך מרוצתן אע"פ שהכבש עשוי בשפוע. ואולי בכהנים בשעת עבודתן שבגדיהן עליהן אין בהן משום גילוי ערוה, לפי שהמכנסים עשויים מוקפין כמין כיס ואין להם בית הערוה כמ"ש רבינו בהל' כלי המקדש. ואכתי לא ניחא דהא ודאי מסתבר דכי כתב קרא אכהנים בעבודתן קמזהר, דשלא לעבודה מאי בעו התם:

ולענ"ד דתרי מילי נינהו, דמדכתיב לא תעלה במעלות ילפינן שאין עושין מדרגות אלא כבש בשפוע, ובכבש מותר לפסוע אפילו פסיעה גסה שלא בכוונה וליכא משום גילוי ערוה, אלא במזבח עצמו דנפקא לן מיתורא דקרא דיהיב טעמא אשר לא תגלה ערותך עליו אגופיה דמזבח קאי על מזבחי דלעיל שאסור לילך בו כי אם דווקא עקב בצד גודל, אבל בכבש דלאו גופו של מזבח הוא לא קפיד קרא אגילוי ערוה, מיהא מעלות לא עבדינן דדברים ככתבן ודוק:

הלכה כ

אבנים וקורות שחצבן מתחלה לבית הכנסת אין בונין אותן להר הבית. כתב כ"מ ויש לתמוה מי דחקו לרבינו לפרש כן ולמה לא פירש דלהדיוט ממש קאמר עכ"ל. ואני אומר מהלכותיו של רבינו ניכר שאדם גדול הוא דאשמעינן הילכתא וטעמו ונימוקו עמו לפרש כן דלא תיהוי כמשנה שאינה צריכה, כיון דכבר אשמועינן שכל הכלים צריכין לעשותן לשם הקודש, ואם נעשו להדיוט אין עושין אותן לגבוה, למאי אצטריך תו למינקט הני, אטו משום דעביד בהו מעשה רבה לשם הדיוט מי סברת דעלויי עליינהו בהכי, הא ודאי לא נצרכה אלא לרבותא דאפילו חצבן לבית הכנסת אין בונין אותן בהר הבית:

ובודאי דהכי הוא, וליכא למימר להדיוט דווקא קאמר אבל חצבן לבית הכנסת שרי לשנותן לגבוה, דפשיטא אין לחלק בכך ושוה בית הכנסת להדיוט לענין זה, מאחר שאין עצמו קדוש אלא כבוד הוא שחייבין בו בשעת תשמיש מצותו בלבד וקדושתו נפקעת

ויוצא לחולין בכל דהו, ואפילו בשעת קדושתו שאסור להדיוט להשתמש בו מ"מ אין מועלין בו שאין גופו קדוש אלא כתשמיש מצוה בשעתו, (ועיין מ"ש באו"ח סי' קנ"ב וקנ"ג) הרי שלא חלה עליו קדושה, וא"כ הרי מתחלתן לא נעשו לגבוה וק"ל:

פרק ב

הלכה א

ובמקדש נעקד יצחק אבינו. המגיה הגיה שצ"ל ובמקום המזבח נעקד יצחק, ולא הבין כלל לשון הר"מ ז"ל, שלשונו מדוקדק מאד שתחלה ביאר שהכתוב מוכיח שבמקדש היתה עקידה, ואח"כ הוסיף לבאר שדבר זה מסורת הוא שבמקום המזבח בנה אברהם מזבח ועקד וכו', אמנם הוא דבר מקובל בלי הכרח מהכתובים והוא דבר פשוט לתינוקות, ואני מצטער שאטפל להשיב על כל שיבושי המגיה הנ"ל, שמילא כל הספר טעוית, ושלח ידו בלשון הטהור של רבינו בדברי הבאי ושטות, וכמו שעשה עוד בסמוך:

הלכה ז

נמצא מקום מערכה וכו' וארבעה טפחים. גם פה הדפיס המדפיס הגהה גדולה למראית עינים, ואין בה חידוש, רק הראה שטחו מראות עיניו, וכתב על בעל תוס' יו"ט דאשתמיטתיה לשון הרמב"ם ז"ל בפירושו, ומי בכל בית פירושו נאמן כהרב בעל תוס' יו"ט ז"ל הבודק בחורין וסדקין בפירושו של רבינו ז"ל, וזה המטעה אלו הביט ימין היה רואה ששקר בימינו, שהרי בראש הפרק שם במדות מביא הרב בעל תוס' יו"ט זה הלשון של רבינו בפירוש עצמו ולא יליזו מעיניו באותו משנה. ברם מגיה זה גלי אדעתיה שלא הבין כלל וכלל לא השגת הר"א ז"ל ולא מ"ש בעל תוס' יו"ט ז"ל, דאטו מאן פליג עליה דרבינו בהא דלא דק תנא בד' טפחים היתרים על כ"ח שזהו רוחב שטחו של מזבח משפת סובב ולמעלה שבחשבון זה נכללים הקרנות, ואף רש"י ז"ל לא פליג עליה אלא בכניסה דיסוד, מיהא לרש"י ז"ל נמי לא דק בשני טפחים, וכמבואר כבר בכ"מ. ולפי דעת הגהתו המשובשת מדוע שתק לו הראב"ד עד כאן, ולא פליג עליה לעיל בחשבון כ"ח וד' טפחים קודם שפירנס מקום הקרנות, והוא מבואר מאד לתינוקות של בית רבן דבהא כל אפיא שוין הפירוש והחיבור וכל המפרשים יחדיו יהיו תמים שכל רחבו של מזבח עם הקרנות מוסיף על חשבון כ"ח אמות עכ"פ:

אלא שבמה שכתב מקום מערכה כ"ד וד' טפחים על זה בא הראב"ד להשיג בטענת שמא, דעתו אולי מקום המערכה הנזכר במשנה כ"ד ולא יותר מכוון, ואין צורך לדחוק בו ולומר לא דק אם נאמר שהקרנות לא היו בזוית מזבח ממש שוין עם דופנותיו, אלא כך

היו עשוין הקרנות לאחר שעלה שלש משפת סובב כנס ב' טפחים מדופני מזבח והעמיד הקרנות ברחוק ב' טפחים מכל צד, זאת היא דעת הראב"ד ז"ל (וכן פירש הוא ז"ל עצמו דבריו שנית לקמן בהשגה הסמוכה) שלפ"ז לא נצטרך לדחוק גם במקום המערכה כ"ד בלא דק, אבל בדקדוק שנינו כן, עם שיודה הראב"ד בד' טפחים הנותרים, והם כניסת הקרנות, וזה פשוט מאד, וכן הבין התוס' יו"ט, ועל זה אמר בתוס' יו"ט שרבינו בפירושו הזניחם לד' טפחים הללו של מקום המערכה ולא הזכירם כלל אע"פ שדקדק לבאר שם צורת המזבח, ונראה שחזר בחיבורו בודאי לבאר זה להוציא מדעת הראב"ד ומכאן תוכחה עצומה לבעל הגהה זו דאפי' בשותא דרבנן לא ידע, ונכנס לפנים ממחיצתו:

ובאמת ספקו של הראב"ד אף דהיא גופה רפיא בידו ועלובה עסה וכו' אעפ"כ לא ידעתי למה דחאה הרב בעל כ"מ ז"ל באמת הבנין, ומ"ש בתוס' יו"ט אין לו הכרח, ואדרבה ממ"ש הרב בכ"מ למעלה בשם סמ"ג שגורס במשנה עלה ג' וכנס אמה ועל פיו הגיה בלשון רבינו ז"ל, הרי גירסת הסמ"ג מראה הכרח לפי' הראב"ד שאל"כ אין כאן כניסה כלל, ואע"פ שהלשון כנס אמה ג"כ אינו מדוקדק מ"מ יש לישבו בדוחק, אך מלת כניסה אין לה הוראה אחרת בענין זה רק על מקום פנוי מבנין וכעין פגום נכנס והכניסה היא רק ב' טפחים, ודקאמר עלה ג' וכנס אמה אלו הקרנות כך תפרשהו עלה שלש וכנס (ויש לעשות כאן פסיק) כניסה מה של ב' טפחים אמה הוא מקום הקרנות:

ולפי מה שפירש רש"י באמה דרוחב הקרנות שהיא ג"כ של ה' טפחים, איכא לפרושי נמי כנס אמה כמשמעו, דהיינו כניסה דשני רוחות קחשיב הכא דהויין להו תלת פושכי לכל חדא והן אמה בכללן, ואע"ג דלא דמיא כנס דסיפא לדרישא משום דלא מיירי בטפחים (ויש דוגמתה במשנה) והכי עדיף מלשבושי לישנא דכניסה לגמרי, ובסמוך אי"ה אבאר שגם הראב"ד ז"ל כרש"י ס"ל באמה דקרנות בת חמשה, אלא שסבור שאין הכניסה של הקרנות כי אם ב' טפחים, וב' טפחים אחרים העודפים יבוארו בעז"ה היאך היו:

הלכה ח

וגובה מקום המערכה י"ח טפחים. עיין מ"ש בהשגות ע"ז ומ"ש עליו הרב בעל כ"מ ז"ל, וחם לבי בקרבי, לעצור במילין מי יוכל כי גדל כאבי, בראותי דברי הראב"ד היקרים מפז תפארת גאון כל צבי, נתונים למרמס היו לבז הלכו שבי, אין דן דינו למזור ותרופה אין להביא, כי נשארו דבריו עיר פרוצה אין חומה אצל הר"ב כ"מ ובנה עליה מצודים גדולים חיל תשובותיו עליה הצביא,ואני אמרתי לא כן אבי, יבחן אוהב בהמון משיג ומחלק שלל לאגפיו פורש כנפיו על המעיינים המבינים ויבחנו דבריו אם לא דבר גדול

דבר הנביא הוא הראב"ד ז"ל דעדיף טפי דסבר באורייתא וחכים טובא גבור כארי ליש ולביא, והפלא מכבוד קדושת הר"ב כ"מ ז"ל עם כל תמיהתו על הראב"ד איך לא שת לבו להתבונן כלל בדבריו והניח דבריו כמשנת בן תדל ובני יוחנא בת רטיבי כי לא די כל הזרות שיסבול בהבנת ההשגה שלא ראה דברי הר"מ הכתובים כאן לפניו וכבר דיבר בהם בסמוך בהשגה הקודמת, ומה גם בהיותם משנה וגמרא כדבר הרב המבאר שלא יתכן לומר כן על קל שבקלים כ"ש למרי דתלמודא הראב"ד שכל דבריו במאזני צדק שקולים:

אבל רע מזאת שאין טעם וריח בדבריו, במ"ש ושני הקרנות הם שפחתו וכו' ואולי י"ל וכו' והם טפל בלי מלח (לפ"ד הר"ב כ"מ) הלנו אם לצרנו ובעל כ"מ העלים עין מביאורם וכתב ז"ל איני יכול ליישבו דרבינו מיירי בגובה וכו', ואין זו טענה שעד עתה הבין הר"א דאיהו מיירי ברוחב כדעתו, אבל יש לתמוה על בעל כ"מ שכתב שמפני כך לא יכול ליישבו, ויותר נוח היה לו ז"ל לפרש לנו דעת הר"א ז"ל בזה, ואולי מתוך כך היתה מתבארת כוונתו כאשר נבאר בעז"ה כוונתו הטובה מאד ודבריו בתכלית הדקדוק וההשערה קולע על השערה, ואם הם קשי ההבנה בתחלת ההשקפה ולכאורה:

איברא דאיכא לאתמוהי אר"ב כ"מ שדבריו נראין סותרין זה את זה, שבתחלה תמה על הר"א ז"ל בחושבו התפוח במקום המערכה, וכתב איך עלה זה על הדעת, א"כ כשטען שנית על הר"א איך אפשר לומר שרוחב מקום המערכה י"ח טפחים, שהרי היא כ"ד אמות ועוד כמבואר במשנה וגמרא, וליקשי איהו ז"ל לנפשיה איך אפשר זה להיות מקום המערכה כ"ד אמות שהרי בודאי התפוח מובלע באמות אלו שהוא באמצע מזבח והרמב"ם לא יכחיש התפוח וביאר כל מעשהו בהל' תמידין ומוספין, ואם לא יעלה על הדעת לומר שמקום מערכה הוא התפוח לענין הגובה, כל שכן ועל אחת כמה וכמה שלא יתכן כלל לומר שהוא בכלל מקום המערכה ברחבה, שהרי ודאי על מקומו לא היה מערכה שהרי ראשי הגזירין נוגעין בתפוח, לפיכך על כרחינו צריך לגרוע מנת התפוח מסך חשבון זה של כ"ד אמות למקום המערכה:

א"כ גדלה התמיהה ביתר שאת ונהפכה אל הרודף, שאילו היה הרב ז"ל נותן לב לדברי עצמו לא היו דברי הר"א ז"ל נחשבים אצלו כמו זר, וחוזרים להיות נגוהים אחרי שהיו תמוהים, והן הן דבריו ז"ל בפ"ב מהל' תמידין ששם השיב הר"א ז"ל על הר"מ בענין התפוח, ודעתו שהתפוח הוא תל גבוה אמה כעין טבלא מרובעת כ"ב על כ"ב אמה, ומהיכן למד לומר כן, (גם שם לא החשיב אותו הרב המבאר לפרש מניין לו) אלא שכל דבריו אחת הן והסתום במקום אחד מפורש במקום אחר, ששם נשען על

הנוסחא המדוייקת הנמצאת לו כאן בענין זה שהיה רוחב מקום המערכה י"ח טפחים, א"כ בהכרח נשאר לתפוח (שהוא צריך למקום רחב שפעמים עליו כשלש מאות כור) כ"ב אמה, וכמו שאפרש היטב בעזה"י:

וזהו שאמר כאן שהנוסחא המדוייקת רוחב מקום המערכה שמנה עשר טפחים, לפי שהמזבח רחבו כ"ד אמה וד' טפחים אחר כל הכניסות וקרנות והלוך רגלי כהנים כמו שנתבאר, צא מהן כ"ב לתפוח, נשארו למקום מערכה ב' אמות ד' טפחים שהם בין הכל ששה עשר טפחים, ועל זה הקשה לעצמו שחסרו עדיין שני טפחים להשלים י"ח כפי נוסחא שלו, והשיב ושני הטפחים (ר"ל החסרים מחשבון זה) הם שפחתו משתי הקרנות ברחבן, והוא הדבר אשר דברתי למעלה שדעתו ז"ל שוה בזה עם רש"י ז"ל שרוחב הקרנות אמה בת ה' טפחים ופיחתו שתי הקרנות ב' טפחים נמצאו י"ח טפחים בדקדוק לרוחב מקום המערכה:

אמנם יקשה עדיין על הנוסחא הלזו משיטת עצמו, שכבר פירש ז"ל בהשגה הקודמת בסמוך שאולי הד' טפחים הם כניסת הקרנות, א"כ מדויל ידיה משתלים שאי אפשר לקיים אותה נוסחא שתהא מדוייקת מכל מקום, שהרי אעפ"כ אין כאן רק י"ד טפחים מקום מערכה והיא אומרת י"ח טפחים, ויהי כמשיב לזה באומרו, ואולי י"ל שאותן ב' טפחים היו פגימה שהקרנות היו כנוסים וכו', שלשון זה נראה שלא ירד לסוף דעתו בעל כ"מ ז"ל, לפי שכתב עליו ז"ל איני יכול ליישבו, דרבינו מירי בגובה ואותם שני טפחים ברוחב ומה ענין זה לזה עכ"ל:

ומלבד שאין זו תשובה על הר"א ז"ל כאשר כתבתי למעלה, עוד יש לשאול מה עלה בדעתו של הרב בעל כ"מ שאמר כן ומה חשב בשני טפחים הללו לאיזה צורך הביאם הר"א ז"ל, ומאי איריא דרבינו אירי בגובה ואי נמי אירי ברוחב מי ניחא, שהרי שפתיו ברור מללו שרוחבה כ"ד אמה ועוד, וגלוי לכל אשר עינים לו ומה יושיענו זה מה יתנו לו ב' טפחים ומה יוסיפו אם החסירו או העדיפו, חי אהבת האמת אם לא הוא כדבר שאין לו שחר לחשוב מעשה ידי אמן כמעשה יוצר חרס חסף די פחר. אבל מיעוט ההתבוננות שהיה לו ז"ל בדברי הראב"ד, נקל בעיניו להשליכם אחרי גיוו, וגרם לו שלא עמד על דעתו הברורה מעתה לפי מה שכתבנו שאחז צדיק דרכו בהשגה הקודמת להשוותה עם זאת שלא תתנגד לנוסחא שלו ברוחב המערכה, אלא שניהם צדקו יחדיו:

והיתה תשובתו בזה באולי י"ל (כמו שאמר למעלה בענין כניסת הד' טפחים שהיא דעת עצמו ולא קיבלה מרבותיו, משו"ה אמרה בלשון מסופק) שאותן שני טפחים, (ואין ר"ל ב' טפחים שפיחתו הקרנות שזכר כאן בתוך כדי דיבור, שא"כ היה אומר שאלו ב'

טפחים, אלא על ב' טפחים של כניסת הקרנות שזכר בקודם נתכוין, ושנים שהן ארבעה הם ב' טפחים לכל צד כנ"ל, ועל כן אמר שאותן ב' טפחים הנ"ל) היו פגימה, שלעולם הקרנות היו כנוסים מדופן המזבח, טפחים מכאן וטפחים מכאן כדרך שאמר בקודם ואעפ"כ אין זה סותר למ"ש כאן, שאולי שניהם אמת אם נניח שהיו באופן זה, שאותן שני טפחים של כניסת הקרנות שממעטים ברוחב מקום המערכה שהונח ח"י טפחים היו פגימה לבד, ר"ל שלא נחשוב שמשכו קו ישר מקרן לקרן בזויות ומאותו קו מודדין אמת ההילוך בשוה וכן ממנו למקום המערכה, שא"כ לא יעלה בידך כי אם ז' טפחים רוחב המערכה לכל רוח, אלא קרני זוית הקרנות נכנסין בריבוע ההילוך ועושין בו פגימה ב' טפחים על ב' טפחים, וכן כנגדו במקום מערכה פגום נכנס, ולא שיעלה בידינו מקום המערכה מרובע לרחבו וארכו י"ח טפחים, שהם ט' טפחים לכל צד כטבלא ארוכה לכל רוח כ"ד אמה ברוחב ט' טפחים, שהרי בקרן זוית מתמעט רוחב המערכה ב' טפחים על ב' טפחים ששם באלכסון לעומת זויות הקרנות אין ברוחב מקום מערכה כי אם ז' טפחים לכל צד, שהוא ריבוע ז' טפחים על ז' טפחים לכל קרן זוית מפני פגימה הנכנסת ואוכלת בו ב' טפחים, זוהי הפגימה שאמר ז"ל, שאעפ"כ לא נסוג אחור מדעתו בכניסה של קרנות ובדרך זה נוכל לכוין אותה עם הנוסחא הנזכרת שלא יתנגדו זה לזה, כמו שפירשנו דאע"ג דהקרנות כנוסים ב' טפחים וממעטים ברוחב מקום המערכה בקרן זוית היא פגימה ברבוע רוחב המערכה שאיננו שלם ושוה ברחבו כי בזויותיו מתקצר רחבו ועומד על ז' טפחים באורך ז' טפחים ברבוע ודוק, ותמצא מכוון מאד. ולא יזיק זה לנוסחא שלו הנזכרת, כיון שאינו אלא פגימה של ב' טפחים על ב' טפחים בקרן זויות ובכל האורך של כ"ד אמההרוחב מכוון לתשעה טפחים כנ"ל אין בכך כלום:

וזה אם נניח שפגימה ב' נכנסת למקום המערכה כדי לתת לרגלי הכהנים את חלקם מנת הילוכם אמה בריבוע, שכדי למלאות פגימתה מקרני הקרנות של ב' טפחים על ב' טפחים נעשה פגימה אחרת כמותה במקום המערכה כנגדה באלכסון למלאות חסרון רבוע ההילוך כדי להרויח לכהנים שלא ידחקו רגליהם בזויות. אמנם אם תרצה אמור שהפגימה ברבוע ההילוך לבדה היתה, ואין המקום צר לכהנים לעבור שם בזוית בד' טפחים עם אלכסונם שהוא מקום מרווח להם די והותר, נשאר א"כ מקום המערכה כטבלא מרובעת ונשכרת את הזויות, ופשיטא שאינם סותרים זא"ז הנוסחא הנ"ל של הר"א ז"ל עם דעתו בכניסה:

ועל דרך זה מבוארים דברי המאור הגדול הראב"ד ז"ל בתכלית הביאור והדקדוק, ויתד היא שלא תמוט אצל הראב"ד שכן הוא צורת מקום המערכה, ולא חזר בו מחמת

שהתבונן אח"כ מדברי הר"מ שאין כך דעתו, ושא"א לשנות ולתקן לשונו לכתוב במקום גובה רוחב אע"פ שכבר יסבלהו לשון הר"מ ז"ל, ולא ימנעהו טעמו של בעל כ"מ כסבור הרב מאחר שכבר כתב הר"מ ז"ל שמקום המערכה כ"ד אמה שא"א עוד לומר היותו י"ח טפחים ברחבו, ואין בכך כלום שזהו פרט מן הפרט, והרי בתחלה קורא הר"מ דרך כלל למקום המערכה כל הרוחב עם הקרנות ואמר נמצא רחבו שמנה ועשרים אמה וזה דרך כלל גדול, ואח"ז ביאר ופרט מקום המערכה, אחר שהסיר ממנו חשבון הקרנות והילוך נשארו לו כ"ד אמה, ועדיין על כרחך אין כולם מקום המערכה אף לפי דעת הר"מ, שהרי תפוח מובלע ביניהן, ויתכן א"כ תיקונו של הראב"ד לומר שביאר עוד בפרט מן הפרט מקום מערכה אחר שהוציא ממנו גם כן מדת התפוח הודיענו שוב הנשאר אח"כ במקום המערכה בעצם לבדו, אלא שאחר התבוננות דק ודאי יראה מדבריו ז"ל שאין כאן כוונתו על הרוחב ויפה אמר הר"א ז"ל בכל מה שאמר ותחשב לו צדקה במה שדן את הר"מ ז"ל לזכות, וחשב להגיה ולתקן לשונו בתחלת העיון שהלשון היה סובלו בודאי, אם לא מטעמים אחרים ומסידורו של הר"מ המעכב על ידו לפיכך חזר בו, ותהא משכורתו כפולה שהודיענו בפרטות מקום המערכה המיוחד לעצמו:

ובזה קצת תמהון על רבינו המחבר הנפלא אשר לא הניח דבר גדול וקטן שלא שם עינו ולבו עליו לדקדק ולמצות חשבון כל דבר הצריך והנה איננו פה אתנו, ובא רעהו הטוב וחקרו ומאחר שבדק אחריו ולא מצא הטיב אשר עשה לבארו, ולא נשאר מקום תפיסה על הראב"ד שדבריו צריכים מאד ולא יפול מכל דבריו ארצה, ובואו ונחזיק טובה על הודיעו אותנו מקום נפלא ממנו פרטיותו, ומכלל דבריו השגה להר"מ ז"ל שעכ"פ היה לו לבאר דעתו בזה, אלא שהניח מקום להתגדר:

וחפשתי בספר תוס' יו"ט לראות מה ידבר בו, והנה לא הזכיר כלום, מענין התפוח ומעשהו, ורוחב מקום מערכה, לא הטריח עצמו מאומה בכל זה, כי סמך על מ"ש בכ"מ שדחה דברי הראב"ד בענינים הללו מכל וכל בלי שום סמך, ואדרבה הם טובים ונכוחים ומוכרחים. ומכאן תוכחה למעיינים בל ימהרו להשיב על הגדולים (אף כי אין משיבין את הארי וכו') כל עוד שלא יבינו היטב דעת הכותב וכוונתו בבירור, שאז אין אשם על המשיב כפי מה שעיניו רואות, אבל להניח הדברים בלי צורה והבנה לא יתכן כלל, (שלא היה הכותב שוגה ופתי דלא חש לקמחיה ח"ו), כאשר קרה להארז בלבנון הנשר הגדול קדוש ה' מכובד הריני כפרת משכבו של רבינו בעל כ"מ ז"ל שלא הביט אל הבנת כוונת דעת הראב"ד ז"ל, על כן נראו לו דבריו תמוהים מאד והזניחם מעליו ואם היה ז"ל טורח עצמו בהבנתם ודאי שלא היה דוחאם בשתי ידיו, ואם בארזים נפלה שלהבת השגיאה

מי יבין וידע איש בער כמוני ומה יעשו איזובי קיר וישמרו בנפשם, ודי בזה הערה, ולתועלת המעיין אצייר צורת המזבח ואניח חשבון שטחו העליון על דעת הראב"ד ז"ל עם מה שיצא לנו מכלל דברינו בו בעזה"י, (עיין בראש הספר) [עיין בענינים המורחבים]:

ודע שכתב הראב"ד בפ"ב מהל' תמידין ומוספין שאפשר היה התפוח עגול, א"כ הרווחנו עוד למלאות חסרון מקום המערכה בזויות אם נאמר שגם רבועו של מקום מערכה פגום בקרנותיו ב' טפחים על ב' טפחים, וק"ל:

ויש לדעת ששתי אמות של מקום קרנות ושל הילוך היו עמוקות קצת ולא היה בשוה עם מקום המערכה, ובשפתו של מזבח היה לו כעין בליטה גבוהה מעט שזהו כרכובו של מזבח, ובין כרכוב ובין מקום מערכה היו ב' אמות הנזכרות שקועות בעומק קצת כעין חריץ כך פירש רש"י ז"ל בפ' קדשי קדשים (דף ס"ב) אדתניא איזהו כרכוב וכו' עיי"ש, והתימה שלא זכר רבינו ז"ל מאומה מן הכרכוב וצ"ע:

הלכה י

וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד. עיין בגמרא דאיזהו מקומן (דף נ"ד ע"א) משמע שהיה שם באויר אותו קרן בליטה קטנה, עיי"ש ברש"י אהא דכך התנו ביניהם אוירא דבנימין, ולמ"ש התוס' שם אין הכרח לפירוש רש"י:

הלכה יא

ובקרן מערבית דרומית היו נקבין כמין שני חוטמין והן הנקראין שיתין. נפלאתי בזה מאד דהא משמע מדוכתי טובא דאין אלו שיתין, כדמוכח בס"פ לולב וערבה דשיתין היו מחוללין עד התהום והם היו בראשו של מזבח לנסך בהם הנסכים והמים בחג, אבל הדמים הניתנין ביסוד דאיירי בהו הכא למטה ביסוד היו, כמו ששנינו במדות שהדמים הניתנין ביסוד מתערבין בהן, וכן משמע מאותה ששנינו בפ' קדשי קדשים שלשה דברים היתה אותה קרן משמשת למעלן ושלשה למטן למעלן ניסוך ולמטה שיירי:

וא"א לומר שאותן חוטמין של ניסוך שלמעלן עוברין על אותן שלמטה של דמים שביסוד ולעולם חדא נינהו משו"ה קרי להו שיתין, דהא אפי' למאן דפליג התם בגמרא דלולב וערבה וס"ל דאין השיתין מחוללין עד התהום, מכל מקום אית ליה דעמוקין הן וחלל יש שם תחת המזבח שמתעכבין בו הנסכים, כדמשמע מהא דאיתא התם לול קטן היה בין כבש למזבח ואחת לשבעים שנה פרחי כהונה מלקטין משם יין קרוש, ואילו הכא גבי דמים תנן שמתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון, ונראה מדעת הר"מ דשני חוטמין דהכא ודתנן התם גבי ניסוך חדא נינהו, ועל זה נשתוממתי מאד, וביותר תמהתי על שלא העיר בכ"מ כלום בכל זה, שנראה שהיה פשוט אצלו בלי צורך לביאור, ואני בעונותי

לא מצאתי ידי ורגלי בכאן וחפשתי בספרים ואין פותר:

שוב ראיתי בפ"ב מהל' מעשה קרבנות שם ביאר רבינו שנסכי כל השנה היו מתנסכין ג"כ ביסוד ושמשם הן יורדין לשיתין, והשיגו הראב"ד, ומעתה נתחזקה תמיהתי ולא ידעתי למה שתק הראב"ד ז"ל כאן, גם מ"ש בכ"מ שם ליישב בדוחק גדול, אינו מועיל כלל למה שאמרנו שאיך אפשר לומר ששם ביסוד הם השיתין:

גם בספר ברכת הזבח מצאתי אחר החיפוש שרצה לתרץ השגת הראב"ד ז"ל שם, ולא הונח לי בדבריו לגמרי (יעויין בו) שמלבד הדוחק שאי אפשר לאומרו שהרמב"ם בחבורו ידבר מבנין של שלמה, שהוא דבר גלוי וידוע שאינו כן, ולא השמיענו כאן לענין בנין המזבח משני נקבין שלמעלה ולא כלום והניח משנה ערוכה בלי טעם וריח, עוד א"א לשמעו מחמת ההכרח שאמרנו שעל כרחך אין אלו שיתין, מפני שאמר כאן שהדמים יוצאין לנחל קדרון והיין לא היה יוצא לנחל קדרון כמו שהוכחנו, ובבית ראשון שלא היה הבור של שיתין במזבח אלא חוצה לו פשיטא שלא ירד לנחל קדרון, דאליבא דכו"ע בשיתין היה מתעכב זמן מרובה ואיך יצאו מהן הדמים לנחל קדרון, סוף דבר דעתי בזה קצרה והבנתי חסרה להעלות ארוכה למבוכה ומי שדעתו רחבה יתרץ זה וישא ברכה:

אמנם מה היו שני נקבין הללו משמשים ג"כ נעלם מאתי, שלדמים היה די באחד אחר שהדמים בסוף מתערבין באמה, ושל יסוד מערבי הוצרכו עכ"פ להמשך דרך צינור קבוע ברצפה להיותן נגרין אל קרן דרומי ששם הנקבין, א"כ היותן שנים יראה שהוא לבטלה לענין הדמים לבדן, ולא ראיתי מי שפירש זה:

ועל כן באמת יראה מזה קצת נטייה לשיטת רבינו בהל' תמידין ומוספין, שניסוך של כל השנה היו בנקב אחד משני נקבין הללו של יסוד, ומיושב ממילא דעתו שקראן שיתין דא"כ ודאי שהן נקראין שיתין דנסכים לשיתין אזלי וזה ידוע, אלא שלא נתיישב לי היאך אפשר לומר שגם הנקב שהדמים יורדין בו יקרא שיתין, מהטעם שזכרתי מאחר שהן יוצאין לנחל וא"א לומר כן בשיתין כמו שהוכחתי לעיל:

שוב מצאתי גם לזה תקנה, דלעולם שניהן נקראין שיתין, ורבינו דייק בשמא דשיתין לשון רבים משמע, ואשכחן נמי במתני' דמדות דקרי ליה שית בלשון יחיד, כדתנן הכא למטה בקרן מקום היה שם אמה וכו' שבו יורדין לשית ומנקין אותו, והיינו על כרחין דיין לחודיה הוא שצריך לנקותו משום שמתעכב שם כדפרישית ומשו"ה קרי ליה בלשון יחיד דשל דמים אינו צריך לנקותו שאינו חפור בעומק אלא יוצא באמה שבעזרה, ומיהת שמע מינה דלתרוייהו קרינן שיתין, וליכא למימר דקרי להו הכי משום אותן שני חוטמין שבראש המזבח של ניסוך החג דהוו תרי שאותן אינן חלוקין כי אם

בספלים, כדפירש רש"י בפ' לולב וערבה שהמים והיין יורדין שניהם לנקב שבמזבח לשיתין, משמע דבמזבח לא הוי אלא נקב אחד ואותו נקב עובר עד הנקב של ניסוך שלמטה ביסוד ודוק, א"כ מצאנו טעם בדברי רבינו, ויראה שהוא נכון ובאמת יש לו על מה לסמוך:

ועדיין לא נתקררה דעתי עד שמצאתי את שאהבה נפשי לדעתי מאין יצא לו לר"מ, ודקדקתי עוד דרך אחר וישר בעיני והוא זה דשית דתנן דמנקין אותו הוא של דמים בודאי והיה צריך לניקוי מפני הדמים היורדין לתוכו תדיר שלא יקרשו ויסתמו המעבר שלזה היתה מתוקנת הטבלא למטה ברצפה שיוכלו לנקותה מיד, וזה בהכרח שאותו נקב של דמים הוא הקרוי שית שמנקין אותו, (ושלא כדברי הרע"ב ז"ל) דאי של נסכים לא היה צריך לכך לפי שלאותו נקב שבו נסכים יורדין היה הלול במערבו של כבש שבו פרחי כהונה יורדין אחת לשבעים שנה ומלקטין היין, הרי מבואר מאד שא"א לומר שהשית הנזכר במדות שמנקין אותו שיהא אותו של ניסוך שהרי יורדים אליו דרך הלול לא למטה ברצפה, גם לא היו מנקין אותו שאינו מהצורך, ואדרבה היו מתעכבין בו הנסכים ואינן יוצאין משם ומניחין אותן במחילה ההיא זמן מרובה. הרי זכינו לדין שיפה כיון רבינו, שעל כרחך גם הנקב שביסוד של שפיכת דמים הוא קרוי כמו כן שית, ולזה קראום שיתין לשון רבים וכנ"ל, ואלו דברים מוכרחים כולם ברורים ואהובים, ורחוקים נעשו קרובים, וברוך ה' שהאיר עיני להבין דעת רבינו, דהוא גברא דמריה סייעיה, וכל דבריו צדקו יחדיו, אין בהם נפתל ועקש:

ונודעה לנו סיבת שתיקתו של הראב"ד ז"ל דמודה נמי דנקראין שיתין הנקבים שביסוד מהכרח הנ"ל, ולא מחמת זה חלק עליו בהל' מעשה הקרבנות, אלא טעם אחר יש לו בדבריו יבואר עוד בעזה"י בהגיענו לשם, וטעמו של רבינו בניסוך של כל השנה כבר ראית למעלה, מראיית הנקבים שהיו שנים למטה כמו למעלה:

וכלל רבינו דבריו כאן דרך קצרה שסתם וכתב ובקרן דרומית היו שני נקבים, שר"ל בין אותן נקבים שלמעלה בין שלמטה שארבעתם באותה קרן היו, כמו ששנינו שלשה דברים אותה קרן משמשת למעלה ושלשה למטה, ורבינו ז"ל בחר לתפוס כאן דרך קצרה על כן לא היה מתכוין לומר לא למעלה ולא למטה אלא בקרן סתמא, ושני חוטמין היו בכללם שהן ארבע בפרטן, שאותן שלמעלה הם נעשין רק נקב אחד במזבח ויורדין לשית דרך החלל שלמטה העשוי לניסוך כל השנה, והשני למטה לדמים וכנ"ל ופרטי הנקבים ביאר כל אחד במקומו בהל' תמידין ומוספין ובמעשה הקרבנות, ונתכוונו דברי רבינו בכל אופן המועיל. וגם מה שאמר כאן שהדמים יורדין בהן אינו קשה, שאע"פ שאין

עשוי לשפיכת הדמים כי אם האחד, כיון שהיה האחר בצידו וסמוך לו אי אפשר שלא יעברו מהן לשני כשמתרבין, ואינו מזיק אם מעט מן הדמים יורד לשית של ניסוך, אי נמי בהם באחד מהם נמי משמע, והרע"ב בפירוש המשנה במדות לא דק:

הלכה יג

וכבש היה וכו' ופורח אמה על היסוד ואמה על הסובב ואויר מעט היה מפסיקו. רבינו סתם כאן דבריו, והוא מקום שאמרו להאריך, ולבאר אני צריך, איתא בגמרא דבעינן כי דם שאויר קרקע מפסיקו, דהיינו רצפה כדפירש"י ז"ל, והתוס' כתבו על זה לאו דווקא דהא פורח אמה על יסוד ועל סובב אמה, עוד כתבו ובלאו האי קרא בעינן הפסקה מדכתיב סביב, אלא דסגי בכל דהו, והכא בעינן אויר גדול וניכר עכ"ל. ונפל פותיא דהאי אוירא בבירא, דודאי משמע כדבריהם שצריך להיות כאן אויר גדול, אלא שצריך אומן גדול לעשות אויר גדול עם שיהיה פורח על היסוד וסובב אמתים, כמו שתפשו הם ז"ל בפשיטות דפריחה ב' אמות דווקא, א"כ איך אפשר זה וזה:

איברא ניחזי אנן במאי דכתבו נמי מעיקרא דאויר רצפה לאו דווקא, ומאי פסקא והיכי פשיטא להו כולי האי, ואלא במאי מוקמי להא דרב פפא דבעי אויר קרקע מפסיקו, אי בהפסקה מעט מקרקע סובב אין זו הפסקת קרקע כי דם דסובב הוא חלק מהמזבח, ואין ספק שלא נקרא הפסק קרקע שא"כ אף אני אומר יעמוד בצד מזבח ויזרוק ואיכא הפסקת קרקע, על כן נראה ברור דבעינן דווקא הפסקת קרקע של רצפה כדפירש רש"י ז"ל דווקא:

וא"ת היכי משכחת לה, כד מעיינינן ודייקינן במילתא טפי משכחינן דכולה ניחא ואתי שפיר איתא להא ואיתא להא, רצוני דודאי פריחה כמשמעה שהכבש פורח קצתו על ב' אמות הנ"ל ואינו מובדל שם רק כמלא נימא, כדרך שאמרו בכבשים קטנים לקיים המקרא דסביב, וקצתו מופסק באויר גדול ורחב נוקב ויורד עד לרצפה בתחתית המזבח ממש ואין רחבו פחות מאמה בלי ספק, וכל דברי חכמים קיימים:

ובוא וראה שאין ספק בדבר, ותלמוד ערוך הוא בידינו מאותה שזכרנו למעלה, דלול היה בין כבש ולמזבח, ופירש"י ז"ל בפ' לולב וערבה לול ארובה מלמעלה למטה היה בין כבש למזבח במערבו של כבש, דאויר מפסיק בין הכבש ולמזבח לקיים זריקה בבשר, והיה באותו אויר לול במערבו של כבש, שהכבש רחבו ט"ז אמה ובשמונה אמותיו לצד מערבו היה הלול, שבו יורדין ומלקטין היין הנקרש מהנסכים, הרי מבואר לפניך בהדיא שהכבש חלוק שחציו פורח כל ב' אמות הנ"ל עד קרוב למזבח מעט מזער וחציו האחר של צד מערב מופסק בלול הנ"ל, שעל כל פנים צריך ליתן לו אמה ויותר לשירדו בו

פרחי כהונה:

נמצאת אומר על כרחך שאותו רוחב של שמנה אמותיו של צד מערב מופסקין מן המזבח באויר אמה ויותר, ובכל אותו משך לא היה סובב, כי הארובה ההיא מפסקת ויורדת מלמעלה למטה עד החלל שבתחתית המזבח, ואי אפשר לומר בענין אחר כלל, הרי יפה נתקיימו שני דברים הללו, שבשמונה אמות מזרחיות של כבש היה פורח על ב' אמות של יסוד וסובב בענין שיוכלו כהנים לעלות בו למזבח בלי שיצטרכו לפסיעות גסות, ושמונה אמות האחרות של מערב שלא היו עשויין לעלייה וירידה, (כי היורד מן המזבח עבר על פני חצי רחבו של כבש עד שמגיע אצל חציו למזרח ויורד שם בדרך שעלה או שמא בזוית מערבי דרומי של כבש היה עשוי גשר קטן לעבור עליו ולירד דרך שם), היו מופסקין כדי ליתן ריוח גדול באויר קרקע ממש עד למטה ובו ירדו בלול, ועל האויר הזה מתקיימת מצות זריקה באיברים בודאי, והכי נמי מסייע לן מתני' דפ"ח דשקלים, עיין מ"ש בפי' המשנה בס"ד:

ואל יקשה בעיניך דהא תנן התם בתמיד סדר מערכה גדולה מזרחה וחזיתה מזרחה, וביותר לפי מ"ש רבינו בהל' תמידין בסידור עצי מערכה גדולה במזרח, שיראה מלשונו שסבור היה ברוח מזרח של מזבח היתה מערכה גדולה סדורה, א"כ היאך יוכל להתקיים הבשר בזריקה בדרך שאמרנו אחרי שאין שם מערכה והם רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב:

אבל תדע באמת שא"א לומר שהיתה המערכה סדורה ברוח מזרחית ממש מזה הטעם בעצמו, שהרי אין רחבו של כבש יותר מט"ז אמה, ואיך יוכלו הכהנים לזרוק האיברים מן הכבש עד כנגד סוף מזרחו של מזבח גם זה א"א לגמרי, א"כ תמה על עצמך היאך תתקיים הזריקה, הא אין לך לומר אלא שאין פירוש מזרחה אלא בערך חלוקת הכבש לרחבו לשני חלקים שוים ומפלגא דמזבח למזרח מזרחה קרי ליה, ולעולם מערכה בדרום קיימא אלא שמשוכה לצד מזרח מחציו של מזבח והלאה כנגד חציו של כבש המזרחי מאמצעו ולהלן, ולאפוקי מערכה שנייה שהיא במערב ומשוכה לצפון, אי נמי כדפירש הראב"ד שם, שהגזירין סדורין מזרח ומערב ולאפוקי צפון ודרום דלא, זהו פירוש מזרחה דרישא, וחזיתה מזרחה פירושו החלונות והפתחים שבה ודוק, ובהל' הנ"ל אי"ה יבואר יותר בענין זה:

והיוצא לנו שאין דרך אחר בעולם כי אם לומר שהמערכה סדורה בדרום על פני הכבש בחציו של מזרח ומגעת עד אמצעיתו שדרך שם על הלול היו זורקין האיברין כמצותן, [וראה ציור בענינים המורחבים פ"ב ה"ח] (ומתוך משא ומתן הלז מענין לענין נשכרנו

עוד בריוח גדול, כי עתה הרחיב ה' לנו להבין עם זה פירוש משנה סתומה מאד השנויה בפ"ח דשקלים עיין מ"ש בלחם שמים שם, שלא עמדו עליה המפרשים, ובחמלת ה' עלי נתגלה פירושה על ידי הצעירה, ובקשתי מן המעיין לשום עינו עליה, כי משם חיזוק וסיוע נוסף למה שכתבתי כאן והדברים עוזרים זה את זה, והאחד מעיד על חבירו) ובזה הכל מתוקן ומקובל טוב ויפה, ומינה לא נזוע כי כולה סולת שקלטה הנפה, וברוך החונן לאדם דעת, ומאיר עיני היושבים במו אופל כמוני העני נבער מדעת כבד לשון וערל שפה, אל ה' ויאר לנו, ונפלה האורה על החלון שזכר רבינו כאן בסמוך:

הלכה יד

ושני כבשים שבהם פונים ליסוד ולסובב. הוה קשיא לי טובא דלכאורה משמע שאין שם אלא כבש אחד הפונה לסובב למזרח, א"כ בהכרח צריך העולה לשם לחזור על עקיבו, וזה אינו נראה מכמה טעמים וקשיא לי עד שמצאתי להתוס' זבחים (דף סד ע"א) שנתקשו ג"כ בזה:

אמנם לענ"ד ברור שהיו שני כבשים קטנים פונים לסובב מזה אחד ומזה אחד יוצאין משיפולו של כבש גדול ומשפעין ועולין עד שנעשין גבוהים בשוה עם הסובב הימני לעלייה והשמאלי לירידה שבו יורדין מן המזבח להוליך בו שירים ליסוד דרומי (ורחבן של כבשים קטנים הללו איני יודע), והא דלא קחשיב להו תלמודא בתרתי בהדיא לק"מ דהנך תרתי דסובב בחדא חשיב להו כיון דתרווייהו לסובב אזלי, ולא קשיא נמי מהא דכתב רש"י מההיא דסוכה דתנן ופנה לשמאלו, ולא קתני לסובב, והא ודאי לא מוכח מידי מהתם דהיכי ליתני לסובב והלא ניסוך המים והיין בראשו של מזבח הן נעשין, כדתנן נמי בפרק קדשי קדשים בג' שהיו עולין וחוזרין לעקב והיינו משום שהיו עולין בכבש גדול לראשו של מזבח ולא פנו לסובב כלל כי אין שם מקומם, ואולם הכבש השני הקטן הנזכר כאן הוא פונה ליסוד מלבד אותו שבצדו הפונה לסובב, וזה השני הוא קטן ונמוך ביותר לפי גובהו של יסוד בלבד [וראה ציור בענינים המורחבים פ"ב ה"ח]:

וחלון היתה במערבו. הראב"ד נטה קו תשובתו והר השגתו עליה כגיגית כפה, ובא הר"ב כ"מ והכהו בלשון ודברים אשר לא כן עליו חפה, ולא אוכל לצייר מה חשב הרב ז"ל, וכי ח"ו חשוד הראב"ד ז"ל לבדות דבר מלבו, או לכתוב כל העולה על רוחו מבלי הבט אל האמת וחלופה, הלא הוא החסיד הר"א ז"ל בור סיד שאינו מאבד טפה, הלא לזה יענו הכה בן דוד בריבותיו והשגותיו בלשון נקייה מזוקק שבעתיים וכל אמרתו צרופה:

אולם כנים דברי הראב"ד ז"ל שמלבד הרבובה היה ג"כ חלון באותו קרן כמו שהוכחנו, וזהו שאמר ז"ל לא כי אלא החלון לבד והרבובה לבד, ור"ל שעל כרחך חלון לבד שהוא

היה באותה קרן על פני הכבש בינו ולמזבח והוא כעין חלון וארובה, ורבובה לבד שהיא בכותל הכבש, ומ"ש וכך היא שנויה במדות, לא נתכוין אלא לומר שהרבובה לבד כך היא שנויה שם בלי מדה ידועה, אבל המדה של חלון ברוחב אמה סבור הראב"ד שהיא לענין הלול כמ"ש לעיל, ואין בידינו התוספתא לכוין לשונה היטב, עכ"פ אינני מסופק שזו היתה דעת הראב"ד ז"ל בהשגתו זו, דגברא רבה אמר מילתא לא תיהוי כי חוכא, והא בגוונא דאמינא ודאי לא הויא בדותא ובורכא, אלא כל דבריו הלכה, ומשנה צריכה:

ולמדנו ממנו גם כן שהיה הלול שהוא ז"ל קוראו חלון רחבו אמה, לפי שהיה צריך לאויר גדול כדברי התוס' [וראה ציור בענינים מורחבים פ"ב ה"ח אות י"ח כ'], וא"ת למה צורך לאויר רחב כל כך שאינו אלא כדי לקיים מצות זריקה בבשר, ואפי' לרב פפא דמשום דבעינן הפסק קרקע דווקא תיסגי ליה בהבדלה מועטת כעין של כבשים קטנים וכחצי כבש של מזרח, וניתתי ביה טובא עד קרקע הרצפה, (דאי משום לול, הוי עבדינן ליה מן הצד, אי לאו משום דבלא"ה מיבעי לן ההוא אוירא מפני הזריקה וכנ"ל), ועל כן נראה דהא דרוח אוירא כולי האי לא נפיק לן מקרא אלא תקנת חז"ל הוא כמ"ש בעזה"י, והיינו דכתבו התוס' ז"ל בפרק כיצד צולין דאף בלא אויר היה יכול לקיים מצות זריקה אלא שעל ידו יזכור לזרוק:

וראיתי בתשובותיו של אדוני אבי הגאון ז"ל הביא דברי התוס' הללו ותמה עליהם, וגם בעיני יפלא לכאורה, דהכא משמע דגזרת הכתוב הוא, ובמאי דכתיבנא ניחא דפשיטא להו דבעינן אויר מפסיק כי דם, ובלא"ה נמי לא סגי דלא הוי אויר דהא כתיב סביב, אלא דמשום לקיים בזריקה צריך לן הפסקת רצפה, אכתי הוה סגי בהפסק כמלא נימא עמוק עד קרקע הרצפה וכדאמרן והיה מתקיים זה וזה בטוב, לכן הוצרכו לומר שעל כרחך לזה האויר הרחב של הלול (שלתשמיש לול יצטרך עכ"פ אמה) לא היה בו צורך מפני הזריקה בעצמה שכבר תוכל להתקיים בלא זה, אלא בודאי מדברי חכמים הוא כדי שע"י כך יזכור לזרוק, שאם היה צר כהבדלות האחרות היה שוכח ופוסעו בלי שיכיר אבל מתוך שהיה רחב כל כך על כרחו נזכר וא"א לפוסעו, וגם זה ברור בכוונת התוס':

הלכה טז

ונותן בתוך הבנין גוף של עץ. כן צ"ל ג"כ לענין עשיית הלול הנזכר, ולהבדיל הכבשים מן המזבח, והרבובה הנזכרת למעלה בדברי רבינו, שבודאי גם הכבש כולו היה נעשה בנין אטום באופן המבואר בדברי רבינו:

הלכה יח

מזבח שנפגם. עיין בתשובות אבא מארי הגאון זצ"ל סי' י', כתב טעם למה שפסק [שלא] כרבי אליעזר בן יעקב, ובהך כללא דמשנת ראב"י עיין מ"ש בעזה"י בהגהות הכללים, ומ"ש הרב בעל כ"מ דבברייתא לא קיי"ל כוותיה, עיין בהר"ן פרק אלו טרפות דמקשי על הרי"ף דלא פסק כראב"י באפרוחים שלא נפתחו עיניהם, אע"ג דלא מיתניא אלא בברייתא, (והובאו דברי הר"ן באחרונים ביו"ד סי' ט"ו):

פרק ג

הלכה יב

וכן נרות המנורה. עיין השגת הראב"ד ז"ל:

ואיני מוצא קורת רוח במה שהשיב בכ"מ לסייעו לרבינו דפסק כר' אלעזר בר' שמעון משום דמסייע ליה קרא, דמאן שם ליה ומאן ספין מאן רקיע לאכרועי בהא, אטו קראי כרבי לא דייקי, אדרבה מסתברא כוותיה דרבי דייקי טפי דהא כתיב יערוך אותו לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' נינהו, ומאי מהדר ליה ראב"ש ההוא דמצדד אצדודי, רבי נמי ס"ל מצדד אצדודי בודאי דלהכי אתי אל פני המנורה יאירו, ומודה רבי בהא דמצדדין פניהם כלפי אמצעי אלא שאין אמצעי לפני ה', ואהני ליה יערוך אותו לנר מערבי שהוא אחר ולא של פני המנורה, ואיברא לדידן חזי סברא דרבי עדיפא דכולהו לפני ה' מיקרו, אי ס"ד צפון ודרום מונחין ולא סגי בצידוד, וקרא נמי אייתר ליה אליבא דראב"ש וק"ל:

אלא שאין צורך להטריח עצמנו בכזה ולהשיב תשובות חבילות שאין בהן ממש אחר שלא חששו להן רבותינו בעלי התלמוד ז"ל, לא נשאר לנו פתחון פה להכריע על פי סברתינו, ואין לנו כי אם להמשך אחר הכללים שמסרו לנו, וזה אין בו ספק דהלכה כרבי מחברו אפי' לגבי ר' אלעזר בר' שמעון איתמר, ואין צורך להוכחת הכ"מ שכן הוא פשוט בכל מקום ולא אשכחן מאן דמפליג בהא כיון דסתמא איתמר מחברו, ופירוש מחברו בכל מקום חברו הנחלק עמו ואפי' גדול ממנו, ומשו"ה אשכחן למ"ד דאפי' לגבי אבוה הילכתא כוותיה ודוק. גם מ"ש עוד בכ"מ דמתני' דשתי הלחם אתיא כוותיה דראב"ש דאי כרבי קשיא מאי שייר דהא שייר, גם זה אינו מוכרח, עיין בתוס' ר"פ מרובה שכתבו דיש מפרשים דלא אמרינן מאי שייר דהאי שייר אלא כי נחית למנינא דווקא ובעלמא לא, והכא נמי הא לא נחית למנינא:

והנראה לענ"ד בפסקו של רבינו דסמך לו על הירושלמי (שקלים יא') שהביאו התוס' משקלים דהגירסא הפוכה דרבי סבר צפון ודרום, ודילמא הכא בגמרא דידן נמי הוי גריס

הרמב"ם פלוגתייהו דרבי ור' אלעזר בר"ש איפכא, משו"ה שפיר פסיק כוותיה דרבי, ונראה להכריח עוד פסקו של הר"מ מדאיתא הכא בגמרא דידן דפ' שתי הלחם דר' אלעזר בן שמוע סבר דעל כל הי"א שולחנות היו מסדרין, ור' יוסי בר' יהודה פליג עליה וס"ל דאין מסדרין אלא על של משה, וכי היכי דפליגי בשולחנות הכי נמי פליגי במנורה וכדאיתא בירושלמי נמי כה"ג, וכתבו התוס' בשם הירושלמי דלמ"ד מזרח ומערב מונחין כולן ראויין לשירות כר"א בן שמוע, ולמ"ד צפון ודרום אין מסדרין כי אם על של משה לבד, ומשמע קצת דתלמודא סליק בהכי כשיטת ר' יוסי בר"י דעל של משה לבד מסדרין ומוקי קרא לשלחנות שבאולם, ולר"א בן שמוע לית ליה קרא לשולחנות של אולם, אולי לא סבר ר"א בן שמוע דהוו שולחנות באולם, וסוגיא דתלמודין אזלא כר' יוסי בר"י בשולחנות דאולם, שמע מינה דצפון ודרום היו מונחין, ומנורה נמי דכוותיהו צפון ודרום קיימא (דהא בהא תליא כדאיתא בסוגיין) כפסקו של רבינו:

ואי גירסת הירושלמי הנזכר אמיתית תיתי כוותיה דרבי, ואי לא הרי חביריו חלוקין עליו רבי אלעזר בר' שמעון ור' יוסי בר"י, ולא קיי"ל הלכה כרבי מחביריו כדאיתא פ"ב דכתובות, כל שכן היכא דמסייע נמי סוגיא דתלמודא ומתני' וזה נכון בדעת רבינו, ותו איכא לסיועיה דבמסקנא דחיק תלמודא טובא אליבא דמ"ד מזרח ומערב מונחין, אבל למ"ד צפון ודרום אתי שפיר וק"ל:

הלכה טו

ובין כל חלה שלשה קנים. איני יודע היאך הקנה השלישי מונח אם היה לו ג"כ פיצול בצניף לסומכו, שהצניפין יהא להן בצד אחד שני פצולין ואחד בצד השני כזה, [א"ה: נראה שבדפוס הראשון הושמט כאן ציור המחבר] או הניח הסניפין נקובים באמצע בין שני הפצולין עובר חור א' כזה [כנ"ל]. ומדברי הרא"מ פרשת תרומה נראה שפיצול אחד היה משמש לכל שלשה קנים שבין חלה לחלה וכתב שהיו הסניפין רחבין כשיעור שיש מקנה הראשון לשלישי בכדי שיספיק החריץ שבסניף להשען עליו כל השלשה קנים, א"כ הפיצול אינו כי אם חריץ ישר לרוחב הסניף שהיה מגורר במגרה ונחרץ מצד אחד חריץ רחב בשיעור מספיק לרוחב שמן קנה הראשון לשלישי:

וגובה הסניפין כתב הרא"ם שהיה כ"א טפחים, ט' טפחים כנגד גובהו של שולחן וי"ב טפחים לגובה החלות בלבד, והנה לא נתן חשבון הקנים המפסיקין בין חלה לחלה, ומעדיפים בגובה המערכת, שבודאי לא היו בנס עומדות, ויש להם איזה מדה וכמות כל שהוא, ונראה דעתו ז"ל שהסניפין לא היו עולין כנגד גובהה של חלה העליונה, לפי שלא היו צריכין להגביהן כל כך, שהרי אין עליהן קנים מלמעלן א"כ נמצאו שני טפחים

עודפים לפרנס בהן עודף הקנים, אבל יותר נראה שהסניפים מגיעים גם כנגד כותלי החלה העליונה כדי שלא יטו החלות העליונות לצדדין, א"כ בהכרח להוסיף על הכ"א טפחים כדי שיעור הקנים ולא נודע כמותן:

הלכה יח

הכיור היו לו י"ב דד. עיין מ"ש בעזה"י בפי' המשנה דיומא:

ובפירוש מוכני עיין מ"ש בתוס' יו"ט בסוף פ"ג דיומא בשם בעל כף נחת, ומלבד מה שהשיב עליו בתוס' יו"ט נראה ודאי דבורכא ובדותא היא ואי אפשר לאומרו כלל, לפי שאותו אופן מתחבולת המכחול בשפופרת אין המים העליונים שבכיור מיטהרים שאינן נעשים מחוברים על ידי כך למימי הבור שבתחתיתו, שמעשה המכחול הוא לתלוש המים מלמטן למעלן ע"י דחיקת המכחול בכח המושך למעלה, ונפסק הקלוח מן המחובר עד שלא יבוא אל הכיור, וכשמגיעין לכיור תלושים הם ולא יטהרו מימי הכיור, ואנן בעינן לטהר מי הכיור שנפסלו ע"י השקה ודוק:

פרק ד

הלכה א

אבן היתה בקדש הקדשים במערבו. עיין מ"ש בעזה"י בזה בלחם שמים ביומא פ"ה:

ויאשיה צוה וגנזו. נראה לענ"ד דבר נאה במה שהביא רבינו דברים אלו כאן שנראה לכאורה שאין נפקותא מזה לענין דינא, וידוע שכל דבריו להלכה אמורים אי הילכתא למשיחא או לזמן הזה, ודברים שאין יוצא מהן דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז"ל להטפל בהם בחיבור זה, כל שכן שהדבר במחלוקת שנוי ורבינו הכריע כדברי האחד, הלא לא דבר רק הוא, אלא שאיזה צורך הביאו לכך:

ולכן לבי אומר לי שצורך גדול יש לרבינו בדבר זה לפי שיטתו שתפס לו לקמן בפ"ו מהל' הללו שאנו עסוקין בהן שקדושת הבית לא בטלה, וראוי להקריב בו עתה, וכן הנכנס לשם חייב עליו כרת, שלא כדברי ראב"ד החולק שם. ונראה שאותן הדינים שהביא רבינו בהל' ביאת המקדש גם לזמן הזה שנאם ולא משום הילכתא למשיחא לחוד אלא משום דס"ל כדאמרן דקדושת הבית לא בטלה, ומשמע לי דסבר רבינו דהך מילתא דקדושת הבית לא בטלה אזלא כמאן דס"ל ארון במקומו ננוז, דאי למ"ד ארון גלה לבבל גם קדושת הבית בטלה ע"י כך, ועכ"פ לענין ביאת המקדש מסתברא דבהכי תליא, דהא כתיב למבית לפרוכת ואל פני הכפורת וכיון דאין שם ארון וכפורת דילמא לא חייב עלה רחמנא, כדאמרינן במנחות (דף כ"ז ע"ב) אליבא דר' יהודה דמשו"ה בעינן קרא להזאות

כדילפינן התם מוכפר את מקדש הקודש, ושמע מינה לדרבנן דסברא טובה היא, ובאמת נאמר כן וייפטר הנכנס לשם בזמן הזה, אפי' לפי מ"ש רבינו ז"ל בפ"ו דשכינה לא בטלה, נימא דאארון וכפורת נמי קפיד קרא, אבל אי אמרינן במקומו נגנז שפיר ודוק, ומ"ש כמ"ד נגנז דהא אתי כסתמא דשקלים ורבים ס"ל הכי עיין בגמרא דהוציאו לו:

הלכה ב

בבית ראשון היה כותל. עיין בכ"מ שהביא דברי רש"י, ולענין מה שהשיב בתוס' יו"ט על זה והעתיקו המגיה כאן, עיין מזה בלחם שמים בפ"ה דיומא מ"א, שם הארכתי בזה בס"ד, והוכחתי במישור כדעת רש"י שהיא נכונה מאד, וכל מה שטען בתוס' יו"ט אין בו ממש, עמוד עליו ותמצא דברים נכונים בעזה"י:

וכיון שבנו בית שני נסתפק להם [**וכו'**] **ולא בנו כותל אלא שתי פרוכות**. עיין מזה בתוס' פ' הוציאו למה לא עשו פרוכת אחת שעוביה אמה:

אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת. כתב הרב בעל כ"מ נראה דלמשכן קרי מקדש דאילו בבית ראשון לא היה פרוכת עכ"ל, ואין צורך שדברי רבינו כמשמען דודאי היה פרוכת גם בבית ראשון, ומקרא מלא הוא בדברי הימים ויעש את הפרוכת, והכי נמי איתא בהדיא בגמרא דיומא (דף נ"ד ע"א) דהוי התם פרוכת דבבא והכותל היה משני צדדיה, וזה ברור וכבר זכרתי זה שם בפי' המשנה, שיש לתמוה על הרב בעל כ"מ ז"ל בזה:

הלכה ג

בנין אטום. העיקר בזה כדברי בעל תוס' יו"ט שהוא מובלע במעלות האולם, והוא פשוט מאד דהתנן היכל מאה על מאה על רום מאה דכייל לאולם בחושבנא:

ורום הכיור שבתקרה [**אמה**] **ועל גביו שתי אמות פנוי**. להרע"ב בפי' המשניות דרך אחרת בזה, עיין פ"ד דמדות מ"ו, ובהשגות לא היה כיור בתקרה אלא טוח בכותל בסיוד וכיור כדי שלא יכנסו המים שבגגות התאים בכותלי ההיכל ואמתים בית דילפא לקבל דלף התקרה עכ"ל:

ולא יכולתי לכוין דברים אלו עם חשבון המשנה דמלמטה למעלה קחשיב האוטם שש וגובה ארבעים, והדר כיור על הארבעים שכבר חשב, נמצא מדת הכיור בין שהיה בתקרה בין בכותל כדעת הראב"ד איך אפשר שיהא נעשה בשביל שלא יכנסו המים שבגגות התאים בכותלי ההיכל, שהרי כבר עלה הכיור מ"ז אמה ברום ההיכל ורום חלל כל התאות לא היה כי אם ט"ו לפי ששלש על גבי שלש היו וכל אחד גובה ה' אמות, ואמה תקרה בין כל אחד ואחד, הרי י"ח:

ואפי' נניח עוד ב' אמות לתקרה ומעזיבה של הגג שלהן למעלה, לא יגיע החשבון ליותר מעשרים (וע"ג זה היו החלונות שלא יאפילו התאים בפניהם וק"ל) שאינו עדיין חצי גובהו של כיור, ואיך יכנסו המים שבגגות התאים שלמטה מן הכיור הרבה יותר מעשרים אמה לכותלי ההיכל לשהכיור יגין בעדם, שיצטרך שיהיה למטה מהם כנגדם, אם היה לחיזוק הכותלים שלא יקבלו מימי גגות התאים, וכ"ש לדעת הראב"ד ז"ל עצמו לקמן שהתא התחתון היה כנגד האוטם שאין התאים מגביהים יותר משיעור הנ"ל, ושלשה ע"ג [שלשה] תנן וטפי לא אשכחן, וצריך עיון:

הלכה ה

מן הצפון לדרום מאה עובי כותל האולם חמש. בהשגות א"א זה הבל וכו' שלא היה שם כותל לאולם כלל, שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל עכ"ל. מדברי הר"ב כ"מ נראה שהבין בדעת רבינו ז"ל שהאולם הזה שהוא עשר אמה ברחבו מכותלו עד כותלי הקודש, הוא ההולך על כל פני הצפון וכן לדרום כל האורך שממזרח למערב בשני צדדי הקודש, וכסבור היה הרב ז"ל שזו היתה השגת הראב"ד ז"ל שהוא לא ירצה באולם הזה באורך רק ברוחב לבד, ולזה לא מצא מענה הרב בעל כ"מ לתשובה שהשיב הראב"ד ז"ל ממ"ש ההיכל רחב מלפניו וצר מאחוריו, כי אם להליץ בעד רבינו על צד הדוחק שהיה מטין הבנין לצד מערב כדי שיהא צר מאחוריו, וצר לנו מאד להבין כך בדברי רבינו ז"ל, ובמה היה המקום ההוא צר איך אפשר שלא יהא נזכר זה בשום מקום:

גם בתוס' יו"ט נמשך אחר הבנה זאת בדברי רבינו ז"ל, ואמר שלא נמלט מהשגה, ועל פי כוונה זו יפה כתב הרע"ב כלפי המשכו אחר דעת רבינו בזה שלא נתפרש לו היאך ההיכל צר מאחוריו, שלפי דעתו הלזו היה בנין ההיכל מרובע מאה על מאה בשוה, ואי אפשר לו לקבל הדברים שהביא בכ"מ מפירושו של רבינו שאין שיעור לדבר זה:

אמנם בסייעתא דשמיא נ"ל שלא עמדו כל הבנאים הנ"ל על אמיתת כוונת רבינו ז"ל כאן, ובחנם מאסו בו הבונים דלק"מ ממה שהקשו עליו, גם הראב"ד לא כן חשב בו כמו שהבינו המפרשים הנ"ל, שתפש עליו מחמת שהניח בנין אולם של ט"ו אמה על פני כל האורך בב' צדדים ולבבו לא כן ידמה אלא כמו שאומר בעזה"י שרבינו ז"ל לא עלה על דעתו מעולם שיהא אולם מקיף לקודש משלש רוחות, דהא פשיטא דלא הכי הוה, כדמוכח בהדיא מחשבון המונח במשנה שמן הצפון לדרום אינו כי אם שבעים אמה, ואינו משלים מנין המאה אמה רוחב אלא עד שמגיע לאולם, באומרו האולם עודף ט"ו אמה וכו', וא"כ גם הראב"ד אלמלא הבין בדעת רבינו כדרך הבנת מפרשים הנ"ל, טפי הו"ל לאקשויי ממשנה זו דנראה דבר ברור שאין אולם כלל לצפון ולדרום על פני הקודש

לאורכו, ולא השיגו מאומה על זה:

לפי שכוונת רבינו כמו כן רצוייה, שאין שם אולם כמו שאבאר, שדעת רבינו ז"ל כך היתה שכותלי הקודש שמנה למעלה שעולין ברוחב כ"ה אמה לכל רוח הצפון והדרום היו נמשכין באורך למזרח על פני כל האולם עד תכלית מזרחו, שנמצא רוחב אולם כרוחב הקודש ולא יותר, וזהו האולם המוחלט בשם זה, והיא דעה מוסכמת מהכל, שגם הראב"ד ז"ל מודה בה כמו שאפרש אי"ה, וכן היא דעת התוס' ז"ל שכתבו האולם פרוץ במלואו לרוח מזרחית, כמ"ש בכ"מ ז"ל בשמם בפרק זה, א"כ על כרחך לומר שהאולם מופסק בכותל על פני ארכו הנמשך בשוה עם כותל הקודש, שאל"כ אינו פרוץ במלואו וא"כ זה הכותל מניין, אלא שכך הוא הענין שמדת הכתלים של קודש משני רוחות באורך הן הן עצמן של אולם שמשוכות עד סוף האולם לצד מזרח על כן נשארה מדת הפתח פרוצה במלואו של אולם בודאי:

והיינו פירושה דמתני' דתנן האולם עודף עליו ט"ו אמה משמע על בנין הכותלים הנ"ל, ואיך אפשר לומר כן אם לא היו הכותלים ההם משוכים ע"פ כל האורך של מאה אמה, שהרי כנגד הקודש ברוחב לא היה אולם שעל כן לא חשב רק שבעים, אלא פירוש המשנה פשוט שהעודף הזה הוא אחר הכותלים שכבר חשב, והן הם שהיו ג"כ באולם לאורכו, וזכר עכשיו שהיה האולם עודף ט"ו אמה ברוחב, מפני שהיה ריוח בין הכותלים ההם עד סוף הדרום וכן לצפון ט"ו אמה, והוא נקרא ג"כ אולם על דרך השאלה, לפי שמקומו מכוון כנגד האולם באורך ט"ז אמה, דהיינו י"א אמה של אולם עצמו וה' עובי כתלו, ובמשך זה האורך שכנגד האולם לצדדיו היו עודפים הט"ו אמות והוא הנקרא בעצם בית החליפות:

ובו נחלקו הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל, דלרבינו משמע ליה דבט"ו אמה אלו מובלע כותל של חמש אמה של צדדין, כדרך שהיה לאולם על פני רחבו כן היה כותל לאולם הנקרא בית החליפות באורך, ובזה לבד חלוק עליו הראב"ד ז"ל ואמר שלא היה שם כותל לאולם כלל שלא היה לאולם אלא כותל המזרח, שהוא ז"ל סבור שעל זה אמרו ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו, כלומר שאיננו רחב מאה רק מלפניו שהכותל המזרחי לפני האולם הוא מאה, אבל כל הרואה אותו מאחוריו ר"ל תיכף מן הכותל ולפנים, רואהו צר, ששם מיד אינו אלא שבעים אמה, שרוחבו אינו כי אם כרוחב ההיכל עם כותליו ותאיו, והט"ו בעודף מזה ומזה הנקרא בית החליפות לדעתו ז"ל אינו אלא מקום פנוי ולא היה לו כותל לצדדין רק כותל האולם המזרחי, ולכן לא היה לו להראב"ד ז"ל להשיב כי אם ממ"ש ההיכל צר מאחוריו ואינו רחב אלא מלפניו, שכך פירושו מוכרח לדעתו

ז"ל כדרך שביארנו:

אך הרמב"ם ז"ל סבור שאין זה מוכרח לומר שלא היה כותל לבית החליפות, שאע"פ שאמרו צר מאחוריו יפה יתפרש על כל אורך הקודש, שלא היה ברחבו רק שבעים, חוץ מן האולם שהוא הנרצה באומרו ורחב מלפניו, שאין פירושו דווקא לפניו בחוץ אלא כל אורך האולם מלפניו קרי ליה שהוא פניו של הקודש, ואותו אורך של ט"ז אמה הוא שיהיה מאה ברחבו, א"כ צריך להניח כותלים לבית החליפות לצפון ולדרום, זו דעת רבינו, ובזה חלוקים רבינו והראב"ד ז"ל:

ושוין הן שאין אולם באורך יותר מזה השיעור, וגם שכותלי הקודש הן הולכין על פני כל אורך מאה אמה, שנמצאו מקיפין לאולם כמו להיכל ונמצא המקום הנקרא אולם בעצם וראשונה הוא פרוץ במילואו לדברי הכל, ועד"ז יובנו דברי רבינו היטב על פי דרך המשנה, ודבריו ודבריה אחת הן וכלולין זה בזה, אלא שרבינו מונה חשבון המאה אמה ברוחב דרך ישרה, מתחיל מכותל בית החליפות ועובר על רוחב האולם עד שמוצא מאה שלמות מכוונות, ותנא דידן ניחא ליה להתחיל החשבון במקודש יותר, ומונה שבעים להיכל והן עצמן לאולם, רק נתכוין לתלות החשבון בהיכל במה שאפשר לכן התחיל בו ועולה זה החשבון ג"כ לאולם ברחבו, ומוסיף על זה מה שהאולם מעדיף מזה ומזה, ונקוט סימנא במה דסיים תנא דמתני' פתח תנא דברייתא הוא רבינו ז"ל, שכדי להקל על המעיין התחיל בדרך פשוטה ההולכת בשוה וק"ל, ולדעת אחת נתכוונו להניח חשבון המאה ברוחב בעוברנו מצפון לדרום על האולם, וכבר נתתי לך טעם למה התנא עקם החשבון, והתחיל בדבר אחר אף שהיה יכול להניחו ביושר שהרי אחד הוא:

ולהבנת המפרשים הנ"ל תקשה למה הלך בדרך עקלתון והניח חשבון הרוחב בשני מקומות, והיה לו להתחיל בכותל האולם שכנגד בית החליפות, שהרי בזה לפי דעת בעל תוס' יו"ט הכל שוים שכנגד האולם היה גם לבית החליפות כותלים, וא"כ מדוע לא התחיל ממנו לכלול אותו כאחד, כדרך שהקשה בעל תוס' יו"ט על שטת רבינו לפי הבנתו שהיא כמו שהבין בעל כ"מ ז"ל, שהאולם עובר על כל רוח צפון ודרום, דא"כ הו"ל לתנא דמתני' נמי להתחיל החשבון בדרך זו ולכלול אותו כאחת, ויקשה א"כ הרב בעל תוס' יו"ט לעצמו שהרי הוא מודה במקצת לרבינו שהיה כותל לאולם מצדדין של בית החליפות, ולמה לא עשה התנא חשבונו ממנו דרך כלל אחד:

אלא שהוא ז"ל ישיב לזה, שלא היה לו לחשוב בדרך זה שא"כ לא ימצא לו חשבון הכותלים והתאים שלפנים ממנו, לפי שהוא יסבור שברוחב העובר על האולם לא היו כותלים כלל באמצעו, שלפי דעתו לא הגיעו כותלי ההיכל לאורכן כי אם עד מערב

האולם ולא היו מפסיקין באולם כלל והיה האולם רחב מאד לדעת בעל תוס' יו"ט, וכמ"ש הר"ש מפרש מסכת מדות, שלפי דעתם יתרחב האולם ועובר כ"ה אמה על פני התאים, וט"ו אמה לבית החליפות מזה וכן לעבר השני, ותוכו שכנגד רוחב ההיכל עשרים, נמצא רוחב האולם תשעים:

וזו דעת בטלה כאשר כבר ביארנו, שהכל סוברים שרוח מזרחית של אולם פרוץ במלואו, ולדעתם יהא לו כותל ל"ה אמה לכל צד מפתחו, מלבד שלא נראה כן ממה שקראו לעודף של ט"ו אמה בית החליפות, ויראה שהוא מקום נבדל ולשכה מיוחדת לחלפות, ואם כדבריהם הרי הוא רק חלק מהאולם עצמו, אלא שהאמת כאשר אמרנו שהכל שוין בזה ובסידור החשבון לכל אחד טעמו ונימוקו עמו, והוא הברור שאין לספק בו, וגם לזה היתה דעת רבינו בפירושו שהיו מטין הבנין במערב ולא פירש איך ומה, אלא לפי שהוא ידוע ומוכרח מן החשבון שמאחוריו באורך ההיכל אינו כי אם רחב שבעים, ולכן סתם גם כאן וכתב ההיכל היה רחב מלפניו וצר מאחוריו כארי, ולא היה צריך לפרש מאחר שכבר ביאר בחשבונו שמתחיל מן האולם הנקרא בית החליפות, ומונה ט"ו עד שמגיע לכותלי הקודש, שמהם מתחיל רוחב ההיכל האמיתי:

ושזו היתה דעת רבינו יראה ג"כ ממה שהיה כתוב בספרי רבינו בסמוך הלכה ט' שכן היו היציעים שלש מקיפין לכתלי האולם משלש רוחותיו, כמו שהעיד ג"כ בכ"מ ז"ל לקמן, אלא שהוא ז"ל צוה למוחקם וכתב שם שהוא טעות הוא אמר ויהי גזר אומר ויקם, והמדפיסים שמעו לעצתו, ולבבי לא כן יחשוב, כי נטיתי שכמי לסבול עול הלשון ההוא המשולח ונעזב אבוא עד תכונתו ולקולו אקשוב, ואבינה כי קרוב הדבר אלינו מאד, טוב ומתוקן יפה וממנו נלמוד, שכך היתה דעת רבינו ז"ל בחשבון מאה הרוחב שעבר בדרך האולם על קו שוה, ובזה הדרך מנה היציעים של האולם והם הם של ההיכל ג"כ במדה אחת, א"כ לא נשאר מקום להבנתם ז"ל בלשון רבינו ז"ל להטעותו בחנם, שכל דבריו נאמרים ביושר, ובסמוך אי"ה נבאר המשך לשון רבינו עם הנמחק, שלא כדת כי המדפיסים הראשונים לא עברו תורות חלפו חק, וכדי ליתן רוח בין הדבקים נניח ביאורו עד הגיענו לשם בעזה"י:

אמנם דעת הראב"ד ז"ל נראית באמת שלא היו כותלים כלל לבית החליפות מן הצדדים ולא היה מובדל מן העזרה, וכן נראה מהא דפ"ב דזבחים (דף כ') אבל מבין החליפות ולפנים דברי הכל פסול, משמע בהדיא שאינו נחשב אלא כחלק מן העזרה, ואם היה לו כותלים כמו האולם לא היה צ"ל דפסול, ותדע מדלא אצטריך לאשמועינן דאולם פסול,

דודאי לא צריך למימר דפשיטא לאו עזרה הוא, ובית החליפות לדעת רבינו הרי הוא כאולם ממש ודוק:

הלכה ט

וכן סביב לכתלי האולם. העד העיד האיש הוא הרב המשביר אשר על בית רבינו שהנוסחא בספרי רבינו כך היתה וכן סביב לכתלי האולם כך היו השלש יציעים מקיפים לבית משלש רוחותיו, וכתב הרב צריך למוחקו שהכל מיותר:

ואני הקטן אומר איני יודע אמאי לא ליפול בה פתר, ואף שבאמת במקצת צדק הרב שצריך למחוק ולהגיה קצת ממנו כמו שאבאר בעזה"י, מ"מ למחקו כולו לא הותר, שזה שהיה כתוב בנוסחא ההיא בסופה ג"כ משלש רוחותיו, אי אפשר לקיימו לפי שברוח מזרחית לא היה אלא כותל אחד חמש, ולא היה מקום ליציעים הללו, ונראה שזה הלשון בסופו הוא ט"ס, דסירכיה נקט ואתי דלעיל מניה שפיר גרסינן משלש רוחותיו, ובין שתים לשלש עביד אינש דטעי בשיגרא דלישנא דסליק מניה, אלא שבאמת היה צ"ל משתי רוחותיו, שבשני רוחות היו מקיפין הג' יציעים לאולם כמו לבית:

ונוסחא זו בחזקת בדוקה היא אצלנו, כאשר הוכחנו בס"ד לעיל בבירור גמור, שכך היו הכותלים מגיעים עד סוף האולם, וכל אפיא שוין בזה, ומנוסחא זו הרווחנו הרבה להבין דעת רבינו ז"ל על אמיתתו, וא"כ הדברים מעידים לעצמן, שהיא נוסחא אמיתית אין בה נפתל ועקש רק חילוף קל נשתבש בה כאמור (ונזכרתי כמה גדולים דברי רבותינו ז"ל שהזהירו שלא למחוק נוסח ישן, ולהגיה הספרים מן הלב, ויפה עשה רבינו הרב בעל כ"מ שנשמר מהכשל ח"ו באזהרה זו, ע"י שהביא הנוסחא הישנה אשר הוא ז"ל אמר למוחקה, והיא לשון חכמה למחברים ז"ל ולא עזבוה ונטשוה לגמרי שלא באו אלא להודיע דעתם באמת, ואעפ"כ יודיעונו מה יש תחת ידם, או הנמצא בספרים שונים, אולי יבוא אחד ויישב הלשון ויתקן מה שהוקשה עליו, ויטול שכרו, כאשר אירע כמה פעמים, גם אלה לחכמים), ואם יוסר ממנה זה המוקש, איני רואה מה רעה מצא בה או מה מידה יבקש, ואף שלא ראה הרב ז"ל מניין דבר זה, מכל מקום הרי לא השמיענו ראיה על הפכו, ואיך נמחוק לשון שלם בלי מופת על סותרו, ואפשרותו קרובה:

ואם מחמת סוף הלשון שבדברי רבינו כאן שזכר שוב, וכן סביב לכתלי האולם כך היו אמה אחת ורובד שלש, וזה נראה בודאי שעל כן אמר הרב בעל כ"מ שהלשון ההוא שכתוב בספרים קדמונים מיותר, לפי שרואה לרבינו חוזר פעם שנית לכותלי האולם, ואי מהא לא איריא ואין צורך כלל למחוק הלשון ההוא לגמרי ח"ו, דהא אתי שפיר לפום מאי דכתיבנא והכל ניחא בס"ד דהשתא דאתינן להכי שמעינן דהוו תרי גווני כותלי אולם,

מין אחד כותלים פנימים שבהם תאים והם מקיפין לאולם עצמו משני רוחות, וכותלים שניים מבחוץ לשלש רוחותיו דהיינו על פני מזרחו ולשני רוחות של בית החליפות, ולא דמו הני להני דברישא קאמר שהיו יציעים מקיפים לאולם כמו לקודש משני רוחות והם של חמש חמש ולשכות גמורות היו, ואח"כ זכר עוד שכותלי אולם החיצונים היו כמו כן מוקפים ברובדין של שלש שלש, ואין אלו תאים רק בנינים יוצאים מן הכותלים לחוץ כעין זיזין וגזוזטראות, שאין אלה דומין ליציעין דרישא שהן חדרים ממש:

ומתניתין דמנה נפקא ליה לרבינו הך מילתא דרובדי כותלי האולם הכי נמי דיקא דאכותל החיצונה קאי ולא באולם מבפנים מיירי, דהא מיתניא בפ"ג דמדות גבי מעלות האולם כי קיימינן בעזרה, דמני התם חשבון העזרה לארכה עד שמגיע למעלות האולם, והדר תני אמה ורובד ג', (שלדעת שאר המפרשים הוא פירוש המעלות עצמן, ורבינו יצא לטעון בדבר חדש שהרובדין הללו דבר אחר הן מלבד המעלות, והיו בכותל האולם עצמו, מכל מקום צ"ל גם לדעתו ז"ל) שהרובדין הללו מבחוץ הם, דהא אכתי לא מטי לאולם מבפנים שחשבונו מתחיל להלן בפ"ד, שכותלו החיצון נכנס בחשבון אורך המאה של היכל דלאולם נמי קרי הכי, ועד השתא בעזרה קיימינן חוץ לאולם בודאי, על כרחך אין הרובדין הללו על פי פירושו של רבינו כי אם בצד חיצון של כותל מזרחי, וסבור רבינו שכן היו הרובדין לכל כתלי האולם החצונים שכולם מתאימות בחשבון רובדין הללו, שכלל אחד הוא לכל הכותלים החצונים ואינן אלא בליטות בכתלים, ובכותלים שלפנים היו יציעים, והדברים פשוטים וידועים, מעתה יש לה תובעים, לנוסחא ההיא המחוקה, שלא כחוקה, לסעדה ולעודדה ותשוב אל חיקה:

הלכה יא

ואחד לתא שיש בו הפשפש ואחד להיכל. זה הפתח הפתוח להיכל לא מן התא עצמו הוא, אלא מן התא שבו הפשפש, ועיין בתוס' יו"ט שהאריך בזה:

פרק ה

הלכה א

הר הבית [**וכו'**] **וכולו היה מקורה סטיו לפנים מסטיו.** עיין מ"ש במדות בעזה"י, שהתוס' יו"ט שגג בדבר זה:

הלכה ג

לפנים ממנו סורג. עיין מ"ש בכ"מ בשם הרא"ש ז"ל למה נעשה הסורג, ובתוס' יו"ט השיב עליו:

וכבר כתבתי בזה בעזה"י במדות פ"ב, והשבתי לטענות התוס' יו"ט שאין בהם ממש (וטענת שבות במקדש שהביא המגיה שיבוש) ואיהו ז"ל גופיה תבריה לגזיזיה, ושם כתבתי בס"ד דבר נכון לתשובת הטענה מפ"ה דפסחים איך טלטלו פסחיהם להר הבית שלדברי הרא"ש ז"ל האלו יש שם משום איסור כרמלית, (ואף שאינו דקדוק כמ"ש שם באורך דלא הוי סגי בלא"ה להתיר אותו שבות ולדחותו, ולא העמידו דבריהם היכא דלא אפשר, והם שאמרו) אלא שמצאתי לזה תקנה נכונה שאפי' איסור שבות אין כאן על פי מ"ש לעיל דכל הר הבית מקורה היה, וקיי"ל בכרמלית קירויו מייתרו כ"ש בכולו שמתירו ודוק שהוא נכון, ולמהרש"א ז"ל פ' אלו דברים (דף ס"ו) אשתמיטתיה דברי הרא"ש הללו כמ"ש שם בעזה"י, אלא שבמה שכתבתי בהיתר קושיא הנ"ל אף הוא ז"ל ניצל מהשגה, ושפיר איכא למימר דלא נאסרו להביא פסחיהם לביתם אלא משום דירושלם דין כרמלית היה לה שבהר הבית היו מותרין מפני הקירוי והסורג נעשה תחלה ולא קירוהו עד אחר זמן כמ"ש שם ודוק:

הלכה י

מערבית דרומית לשכת הטלאים. גם פה הלך המגיה חושך ולא אור, שכתב עליה היא לשכת בית שמניא, ודן גזרה שוה מעצמו לפי שראה ששתיהן מערבית דרומית, ולא ראה שזו מערבית דרומית של עזרה היא הנקראת בית שמניא, וזו מערבית של בית המוקד שהוא בהר הבית חוץ לעזרה היא ללשכת הטלאים, והרי זה שיבוש מבואר וסמיות עינים ר"ל:

פרק ו

הלכה ד

ועולה משם לאולם בי"ב מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. כתב הר"ב כ"מ ז"ל ויש לגמגם על זה שהרי שנינו כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם והרע"ב ה"ג ושלחה אמה וכו' ולגרסת רבינו קשיא בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה וצ"ע עכ"ל:

ולא ידענא מאי קושיא אטו להרע"ב מי ניחא והלא גם לגרסתו ולפירושו נמצאו ב' אמות ומחצה מעדיפות על חשבון המעלות וצריך לפרנס בהן מה שבין המזבח למעלה ראשונה שלמטה ברצפת העזרה שהוא דבר שלא נזכר כלל במשנה, א"כ כעורה זו ששנה רבינו בביאור מעלות האולם שכמו כן העודף על שלחי המעלות הוא בין המזבח והמעלה

התחתונה, יהיה מה שיהיה אחר שלא נתבאר הפכו:

והמעיין הישר אשר יראה בפי' הרע"ב יגיד ויעיד באמת שפירושו במעלת ורובדיהן דחוק ורחוק משיובן בלשון, וגרסתו היא דפוס הרגל לפי המנעל, ואין הפירושים והגרסאות מסכימות בו לדעת אחת, כמו שנראה עוד בפי' הרא"ש שזכינו לו, והוא גורס ומבאר בדרך אחרת רחוקה מאד:

וכל הלחץ הזה הוא הדחק שדחקם לשון המשנה דפ"ב דמדות, שאמרו כל המעלות וכו' חוץ משל אולם, שלא יכלו לו להשוותו עם גירסת רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי דפ"ג דגבי מעלות שבין האולם למזבח, זהו שהביאם לשינוי גירסא ולשנות ושלחה אמה במקום חצי אמה, ולדעת רבינו אין צורך לשום תיקון והגהה והגירסא ישנה נכונה שגם שם שנינו רום חצי ושלחה חצי אמה:

ולא קשיא מהא דלעיל דחוץ משל אולם, דההיא אמעלה עליונה לחודה קאי שהיא ודאי של אולם, והשאר שלמטה אינן קרוין של אולם בהחלט אלא שבין אולם ולמזבח נקראין, ורק אותה הסמוכה לאולם בלבד היא ודאי נשתנית ברוחב שלחה שהוא בלי ספק ד' אמות, כנגד הרובד העליון של כותל אולם מבחוץ, לפי פירושו של רבינו באותן רובדין שביארם בפ"ד דלעיל, שהן כצוצטראות יוצאות מן הכותל והעליון הוא רובד ד', והוא הנכנס בחשבון כ"ב אמה שבין אולם ולמזבח, שהמעלה העליונה אצל האולם שהיא תחת הרובד הלז כנגדו ממש, רוחב שלחה כרוחב משך הרובד שעליה:

וזוהי ששנינו חוץ משל אולם הכוונה על אותה מעלה כנזכר, שהיא ודאי של אולם ואינה דומה לשאר כל המעלות שהן בשלח חצי אמה ואף הללו שבין האולם ולמזבח הן בכללן, ולא יצאה אלא אחת ששלחה ד', והוא דבר מבואר מאד בלי שום דוחק בפירושו של רבינו במעלות אלו, נשארו א"כ לשטת רבינו י"ג אמה מותר על מה שמעלות אוכלות, צא ופרנס בהם רצפת העזרה בין מזבח להתחלת המעלות, וזה ברור בלי שום מונע:

הלכה טו

לפיכך מקריבין אע"פ שאין בית. עיין מ"ש בעזה"י לעיל ריש פ"ד, ובהשגות א"א סברת עצמו ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקב ובגמ' דנפול מחיצות אלמא למ"ד לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש וירושלם לשאר ארץ ישראל עכ"ל עיין בכ"מ שלא עלתה בידו תשובה לטענת הר"א וז"ל אך הנך מקומות דקתני אם אין מקדש ירקב קשו, ואין לומר דאתו דלא כהילכתא שהרי רבינו פסק כן בפ"ז דמעשר שני וצ"ע:

ועיין גם בתוס' יו"ט פ"ח דעדויות שכתב על זה ואני תמיה דבשבועות וכו' אמרינן כתנאי דהתם ודחינן לה ואמאי לא אשכח האי תנא דמעשר שני וכן הביא עוד משאר

מקומות דמייתי תלמודא פלוגתא דתנאי דאיפליגו אי קדשה לעתיד לבא ודחי לה ולא מייתי סתם משנה, לפיכך כתב הרב הנזכר שנ"ל דמההיא ליכא למשמע, דדילמא אע"ג דקדשה לעתיד לבא ומן הדין אוכלין אע"פ שאין חומה אפ"ה אמרו חכמים שלא ליאכל וירקב ואולי מטעם וכו', עיי"ש שבדה דבר מלבו (אף שי"ל סימניות מצא לו דוק ותשכח) שאין לו עיקר:

ותמהנא טובא על הני תרי גברי רברבי דנפלו ברברבתא ואשתמיט להו תלמוד ערוך ואף דברי הר"מ עצמו לא ראו שהרי כתב בפ"ב דהל' מעשר שני שאין מ"ש נאכל בזמן הזה בירושלם, וגמרא ערוכה היא (מכות דף י"ט וזבחים דף ס' ותמורה) וילפינן לה מקרא דאין מ"ש עולה ונאכל בלי פדיון אלא בזמן הבית, הא בהדיא בדותא היא בידיה דהר"ב תוס' יו"ט דסבר דרבנן אסרוהו, אלא דאורייתא היא ודאי וכ"כ הר"מ עצמו, והשתא ממילא אזדא לה נמי הקושיא מהא דתנן אין מקדש ירקב שהניחה הר"ב כ"מ בצ"ע, דהא קרא כתיב וטעמא דגלי רחמנא דלא ליכול מ"ש האידנא, וטפי הו"ל לאקשויי דברי רבינו אהדדי בהאי גוונא דהתם כתב דמ"ש אינו עולה לירושלים ואינו נאכל שם, ותו דהא כי ממעטינן מ"ש מאכילה בזמן הזה מבכור הוא דגמרינן, והא בכור גופיה יקרב בזמן הזה לדעת רבינו כאן:

אבל רבינו וכסאו נקי ותורת אמת היתה בפיהו, דאע"ג דהראב"ד חלוק עליו ויש מקום לדבריו כמו כן מההיא סוגיא והיינו אליבא דגירסת רש"י, איברא היא מילתא דתליא באשלי רברבי שהתוס' הוכיחו (שם בזבחים דף ס') במישור שהגירסא איפכא, דמסקינן לעולם קדשה לעתיד לבא ואפ"ה בכור לא יקרב דמקיש בשרו לדמו עיי"ש ודוק, דלהך גירסא שפיר קאמר רבינו בכל מאי דקאמר, ודילידא אמיה כוותיה תליד, וכבוד הרב בעל כ"מ במקומו מונח:

גם הר"א ז"ל לא נמלט פה מן התימה שחשב לתפוס את רבינו בכך בפשיטות ולא ראה לו זכות וכמדומה שנתעלמה אותה סוגיא אף ממנו ז"ל, שאל"כ לפחות היה לו להסתייע ממנה וק"ל, אלא שבאמת היא עזר כנגדו:

והא למדת שאין מקום לתמיהת התוס' יו"ט דלא מסייע תלמודא למ"ד לא קדשה לעתיד לבא מהך סתמא דלעיל, דהא ודאי לאו מילתא לאוכוחי מינה דמידי הוא טעמא אלא משום דאין מעלין מ"ש בזמן הזה והיא גופה צריכא רבה, והא אייתי לה תלמודא ותלי לה בההיא פלוגתא, ועיין היטב: